

پیشنهاد چارچوبی دانش پایه برای بازجست ذهنی عوامل مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های عمومی در بزرگ‌شهر تهران^۱

زهرة عبدی دانشپور^۲

استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی

ته‌سربین محمودپور^۳

۱. این مقاله فصل مشترک پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری

نویسنده مسئول است که درباره «شيوه‌های دستيابی به دانش به‌ویژه

دانش ضمنی" و سیستم‌های اطلاعات در برنامه‌ریزی شهری»

هم‌اکنون در رساله دکتری رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقی‌های با

عنوان چارچوب انگاشتی برنامه‌ریزی توسعه شهری دانش‌پایه در

بزرگ‌شهر تهران به راهنمایی دکتر زهره عبدی دانشپور در دانشکده

معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی در حال انجام است.

پایان‌نامه کارشناسی ارشد یادشده نیز در رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقی‌های با عنوان برنامه‌ریزی

ارتقای کیفیت فضاهای عمومی شهری، نمونه موردی بوستان‌های

شهر تهران به راهنمایی دکتر زهره عبدی دانشپور دی‌ماه ۱۳۸۷ در

همان دانشکده ارائه شده است.

۲. Z_danesh@sbu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی شهری و منطقی‌های، دانشگاه شهید

بهشتی، نویسنده مسئول؛ a_mahmoudpour@sbu.ac.ir

کلید واژگان: فضاهای عمومی شهری، فضاهای سبز شهری، بوستان‌های شهری، شدت استفاده، دانش ضمنی، پایه دانش، بازجست ذهنی، کیفیت بوستان‌های شهری، برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های شهری، بوستان‌های عمومی بزرگ‌شهر تهران.

چکیده

بوستان‌ها و فضاهای سبز عمومی جزئی از فضاهای عمومی شهری و عنصری از آنچه «فضای اجتماعی» نامیده می‌شود، هستند که می‌توانند نقش مهمی در ارتقای کیفیت محیط شهری و ارتقای کیفیت زندگی افراد ساکن و شاغل در شهرها داشته باشند؛ چنانچه چنین امری در دستورکار و در مجموعه اهداف تصمیم‌گیران شهری قرار داشته باشد. با توجه به پیچیدگی و گوناگونی مشکلات شهری بزرگ‌شهر تهران و با وجود نقش مهم فضاهای عمومی شهرها در سلامت جسم و روان مردم، تصمیم‌گیران شهری آگاهی تخصصی و «دانش ضمنی» (مقاوت با «دانش صریح») مورد نیاز را ندارند؛ «دانش ضمنی» که ریشه در عمل و تجارب افراد دارد فقط ویژگی‌ها و خواسته‌های مردم (استفاده‌کنندگان و استفاده‌کنندگان بوستان‌های شهری) را شامل نمی‌شود بلکه از ویژگی‌های آن، شدت استفاده عوامل مؤثر بر دگرگونی‌ها، و نیز بایستگی ارتقای کیفیت بوستان‌های شهری در راستای ارتقای کیفیت زندگی افراد ساکن و شاغل در این بزرگ‌شهر است. در چنین زمینه‌هایی بازجست لازم و کاربردی طراحی و تکمیل پرسش‌نامه‌هایی هدفمند- استفاده شده است. نتایج چارچوب

پرسش‌های تحقیق

۱. عوامل «ذهنی و محتوایی» مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های عمومی بزرگ‌شهر تهران کدامند؟
۲. چگونه می‌توان شدت استفاده مردم از فضاهای عمومی را در بوستان‌های این بزرگ‌شهر افزایش داد؟
۳. چگونه و با چه سازوکاری می‌توان آگاهی تخصصی و «دانش ضمنی» تصمیم‌گیران بزرگ‌شهر تهران را در زمینه برنامه‌ریزی، به منظور ارتقای کیفیت بوستان‌ها، افزایش داد؟

پیشنهادی این مقاله از یک سو، یاری به راه‌اندازی و یا تکمیل سیستم اطلاعات شهری مرتبط با بوستان‌های شهری در یک سیستم فراگیر دانش شهری پشتیبان تصمیم‌گیری است و از دیگر سو، به‌کارگیری تمهیدات پیشنهادی در این مقاله زمینه افزایش شدت استفاده از بوستان‌ها و در نتیجه دستیابی به پیامدهای مثبت آن در سلامت جسمی و روحی افراد ساکن در این بزرگ‌شهر را فراهم می‌کند. یافته مهم این مقاله را می‌توان تأکید بر اهمیت توجه به نظر مردم و دریافت و مدیریت «دانش ضمنی» در بازجست عوامل اصلی مؤثر بر شدت و تمایل به استفاده از بوستان‌های شهری دانست که نویسندگان سابقه چنین رویکردی را در چارچوب تفکر و عمل برنامه‌ریزی و مدیریت شهری- به‌ویژه مرتبط با فضاهای عمومی و بوستان‌های شهری- در بزرگ‌شهر تهران نیافتند.

۱. مقدمه، تشریح موضوع و طرح مشکل مورد پژوهش در مقاله

در بسیاری از جوامع- چه بیشتر و چه کمتر توسعه‌یافته- تمرکز جمعیت در شهرها و شهرنشینان شتابان، نه‌فقط انسان را از تجربه طبیعت جدا کرده و موجب دل‌نگرانی در مورد دوری انسان از طبیعت شده، بلکه به بروز پدیده «ترس از فضای باز شهری»^۱ منجر شده است (یعنی نارسایی روانی که فردی محیطی را به دلیل بازبودن زیاد و یا شلوغ بودن، خطرناک و آزاردهنده می‌یابد). در چارچوب «روانشناسی محیطی»^۲ - که با خصلت بین-انتظامی خود و درضمن ارزش- سو^۳ و مشکل- سو^۴ بودن، پرداختن به میان‌کنش انسان و محیط پیرامون وی، شامل محیط‌های طبیعی، اجتماعی، ساخته‌شده، و اطلاعاتی است - «ترس از فضای باز شهری» یک اختلال اضطراب^۱ و شناختی از اختلال وحشت‌زدگی^{۱۱} است که فرد به دلیل ازدحام و وسعت زیاد یک فضای شامل فضاهای باز، فضاهای سبز عمومی و بوستان‌های شهری- دچار آن می‌شود. این اختلال از عوامل مؤثر بر کاهش استفاده مردم از آن فضاهای سبز عمومی (شامل بوستان‌های شهری) که شکلی از تماس روزمره انسان و طبیعت در شهر است، مزایای جسمی و روانی بسیاری دارند^{۱۲} و می‌توانند نقش مهمی را در ارتقای کیفیت محیط شهری (در همه ابعاد و به‌ویژه در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، و مدیریتی) و ارتقای کیفیت زندگی^{۱۳} افراد ساکن در شهرها ایفا کنند^{۱۴}، چنانچه چنین امری در دستور کار تصمیم‌گیران شهری و در مجموعه اهداف آن‌ها باشد. وجود و استفاده از این فضاها، می‌تواند انسان را از مزایایی در زمینه‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی،

نک: ۴.

S. Kaplan, "The Restorative Benefits of Nature: Toward an Integrative Framework".

۵.

نک: ۶.

J. Borja, *Citizenship and Public Space*.

7. Environmental

psychology

8. value-orientated

9. problem-orientated

10. anxiety disorder

11. panic disorder

نک: ۱۲.

R.A. Fuller, et al,

"Psychological Benefits of Greenspace Increase With Biodiversity".

13. upgrading the quality of life

نک: ۱۴.

R.S. Ulrich, "Natural Versus Urban Scenes: Some Psychophysiological Effects".

محیطی، و سلامت برخوردار کند، فرصت‌هایی را برای انجام انواع فعالیت‌های تفریحی- فرهنگی- اجتماعی وی (همچون گذران اوقات فراغت، ورزش، و انواع فعالیت‌های اجتماعی) فراهم آورد، راهی برای کاهش «تنش‌های شهرنشینی» (با این توجه که گذران اوقاتی در طبیعت می‌تواند موجب کاهش تنش‌های روانی مردم شود) و «اختلال کمبود طبیعت»^{۱۵} باشد، به «استرداد توجه» (مبتنی بر «نظریه استرداد توجه»^{۱۶} که بیانگر این است که مردم پس از گذران اوقاتی در طبیعت می‌توانند تمرکز بیشتری داشته باشند) کمک کند و فرصتی را برای میان‌کنش اجتماعی مردم ساکن در شهرها ایجاد کند. اختلال کمبود طبیعت (که مخاطب آن بیشتر کودکان هستند)^{۱۷} بر اثر عواملی چند، همچون «ترس از فضای باز شهری»، ترس والدین از رها کردن کودکان خود در فضاهای عمومی شهر، یا «خطر بیگانه»^{۱۸} (یعنی احتمال خطری که از سوی بزرگسالان بیگانه متوجه خردسالان است)، دسترسی اندک شهروندان به بوستان‌ها و فضاهای سبز عمومی شهری (به‌ویژه در سایه ارتباطات و فناوری‌های اطلاعاتی مدرن، این وضعیت بسیاری از جوامع را به سوی فضای مجازی سوق داده)^{۱۹} و موجب روی آوردن بزرگسالان و خردسالان به رسانه‌ها و ابزارهای الکترونیکی شده است) که موجب گذراندن مدت‌زمانی طولانی در فضاهای بسته شهری (در برابر فضاهای باز شهری) در بسیاری از جوامع شده است و در نتیجه موجب پیدایش گستره‌ای از مشکلات رفتاری، جسمی، و روانی- به‌ویژه در میان خردسالان- شده است. به نقش فضاهای عمومی شهری در یکپارچه کردن و انسجام اجتماعی زندگی مردم، به‌ویژه به عنوان هدف سیاست‌گذاری‌های شهری در گزارش‌های اداری مختلف و بیشتر در کشورهایی چون بریتانیا، اشاره شده است.^{۲۰}

همه پیامدها و دستاوردهای مثبت ناشی از وجود و دسترسی مردم به فضاهای سبز عمومی و بوستان‌های شهری را می‌توان در توده کاهنده مشکلات و تنش‌های روانی افراد ساکن در

شهرها خلاصه کرد. به‌ویژه با توجه به این امر مهم که استفاده از مدیریت کارآمد این فضاها می‌تواند آن‌ها را نیز تبدیل به بخشی از حرکت یک جامعه شهری به سوی پایداری کند. افزون بر اثرات مثبت، بوستان‌های شهری ممکن است در ادراک مردم نقش منفی داشته باشند. زیرا افراد ساکن در یک شهر و یا محله ممکن است به دلیل ترس از مواجهه با انواع جرم‌ها و موارد تبه‌کاری احساس ناامنی در استفاده از این فضاها داشته باشند.^{۲۱}

در بزرگ‌شهر تهران، با توجه به پیچیدگی و گوناگونی مشکلات شهری و با وجود نقش مهم فضاهای عمومی و بوستان‌های شهری- به عنوان عنصری از آن فضاها- در سلامت جسم و روان مردم، تصمیم‌گیران شهری آگاهی لازم را از ویژگی‌های این فضاها، شدت استفاده از آن‌ها، ذهنیت مردم در مورد این فضاها، و نیز بایستگی ارتقای کیفیت فضاهای عمومی و بوستان‌های شهری و تقویت کارکردهای فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی شهر، به قصد دستیابی به هدف کلان ارتقای کیفیت زندگی افراد ساکن و شاغل در این بزرگ‌شهر، ندارند و در چنین زمینه‌هایی بازجست تخصصی و کاربردی لازم انجام نگرفته است. در واکنش به چنین ناگاهی‌ها و کاستی‌هایی است که نیاز به سنجیدن و واکاوی چگونگی تمایل مردم به استفاده از بوستان‌های شهری دیده می‌شود. بنا بر این، این مقاله بر بازجست (شامل ردیابی و سنجش) ذهنی عوامل مؤثر بر شدت استفاده افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران از بوستان‌های عمومی، بر پایه دریافت و مدیریت «دانش ضمنی»^{۲۲} تأکید دارد، دانشی که اطلاعات غیررسمی و دانشی را در بر می‌گیرد که بیان و برقراری ارتباط با آن دشوار و با «دانش صریح»^{۲۳} (که می‌تواند بیان، ذخیره، و به اشتراک گذاشته و به‌صورت کارآمد به کارگرفته شود) متفاوت است و هدف آن به‌کارگیری نتایج به‌دست‌آمده از چنین بازجستی در فرایندهای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت فضاهای عمومی شهری، شامل بوستان‌های عمومی شهری، است.

15. Nature deficit disorder
16. Attention Restoration Theory (ART)

۱۷. تک:
R. Louw, *Last Child in the Woods*.

18. stranger danger
Thompson, "Urban Open Space in the 21st Century".

۲۰. تک:
Urban Green Spaces Task force. *Green Spaces, Better Places*; DEFRA, *Green Infrastructure Partnership*.
۲۱. تک:
P. Grahm, et al., "Landscape Planning and Stress";
A. Chiesura, "The Role of Urban Parks for the Sustainable City".

22. tacit knowledge
23. explicit knowledge

۱.۱. هدف

هدف در این مقاله- در پی تبیین جایگاه نسبی بوستان‌های شهری در چارچوب فضاهای عمومی و فضای اجتماعی شهرها، به‌صورتی که در تجارب نظری، فکری و کاربردی در سطح جهان به آن‌ها اشاره می‌شود- بازجست عوامل ذهنی مؤثر بر شدت و چگونگی استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران یا جستجوی «دانش ضمنی» در این زمینه و نیز آزمون امکان‌پذیری چنین بازجستی است. برای رسیدن به هدف این مقاله، بازجست و واکاوی در چهار زمینه مرتبط با بوستان‌های عمومی این بزرگ‌شهر انجام یافته است:

نخست. سنجش تأثیر ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، و رفتاری افراد (شامل استفاده‌کنندگان و استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری) بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، دوم. سنجش تأثیر کیفیت بوستان‌ها (شامل ویژگی‌های کیفی و کمی این فضاها، نیازها و خواسته‌های مردم از این فضاها) بر شدت استفاده از بوستان‌های این بزرگ‌شهر، سوم. سنجش تأثیر ویژگی‌های مرتبط با ساختار و شیوه مدیریت و برنامه‌ریزی بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های این بزرگ‌شهر، و چهارم. سنجش تأثیر دگرگونی‌های ماهوی و کارکردی فضاهای عمومی شهری بر شدت استفاده از بوستان‌های این بزرگ‌شهر. این بازجست برای ردیابی ذهنیت مردم و دریافت و مدیریت «دانش ضمنی» مردم از مشکلات محتوایی و روند کاری (با مدیریت) - که به صورت تسهیل‌کننده و یا بازدارنده استفاده و یا مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های این شهر کار می‌کنند- انجام شده است. این اهداف به منظور به‌کارگیری و تأکید بر آن‌ها در فرایندهای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت این فضاها در چارچوب فعالیت‌های سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت یکپارچه در کل این بزرگ‌شهر، تعیین و پی‌گیری می‌شوند.

فرض پایه این مقاله آن است که از راه شناسایی و تحلیل عوامل اصلی مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، بر پایه دریافت و مدیریت «دانش ضمنی» در میان مردم و رساندن نتایج چنین تحلیل‌هایی، به منزله بخشی از دانش مورد نیاز در فرایندهای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت- چه به‌صورت خاص و مرتبط با فضاهای عمومی و چه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت یکپارچه بزرگ‌شهر تهران- است که می‌توان با برخی از مشکلات این بزرگ‌شهر روبه‌رو شد. با توجه به چنین فرضی، در این مقاله تلاش شده با به‌کارگیری دیدگاهی با خصلت‌های

الف. یکپارچه (یعنی هدایت یکپارچه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری فضاهای عمومی و کلیت بزرگ‌شهر)، ب. دانش‌پایه (یعنی تأکید بر دریافت و «مدیریت دانش»^{۲۴} با تأکید بر «دانش ضمنی» در برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌ها)، و پ. اجتماع‌پایه (یعنی تأکید بر درگیر کردن مردم و اجتماعات^{۲۵} در برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌ها) همراه با استفاده از دو رهیافت تحلیلی، یعنی «رهیافت حسابرسی»^{۲۶} و «رهیافت مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی»^{۲۷}، بتوان چارچوبی مناسب شرایط بزرگ‌شهر تهران پیشنهاد کرد که به‌کارگیری و تأکید بر آن در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت شهری این فضاها در چارچوب فعالیت‌های سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت در کل این بزرگ‌شهر، زمینه‌افزایش شدت استفاده از بوستان‌ها و در نتیجه دستیابی به مزیت‌های استفاده از آن‌ها برای مردم ساکن در این بزرگ‌شهر را، با توجه به انباشت مشکلات شهری و مشکلات روحی و جسمی فرآینده و کاهش میان‌کنش اجتماعی در آن، فراهم کند.

۲.۱. روش کار

روشی با مسیری دوگانه برای دستیابی به هدف این مقاله استفاده شده است (ت ۱)، که در مسیر نخست ابتدا نظریه‌ها

24. knowledge management
 25. communities
 26. audit approach
 27. N. Dunnett & C. Swanwick & H. Woolley, *Improving Urban Parks, Play Areas and Green Spaces*. Department of Landscape, p. 16.
 28. problem-finding-problem-solving approach
 29. Proctor, *Creative Problem Solving for Managers, Developing Skills for Decision-making and Innovation*;
 زهره دانش‌پور، «معرفی رهیافت گام به گام مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی، پیشنهادی مقدماتی برای آزمون شیوه تدبیرشده مشکل‌یابی در تهران»، ص ۹.

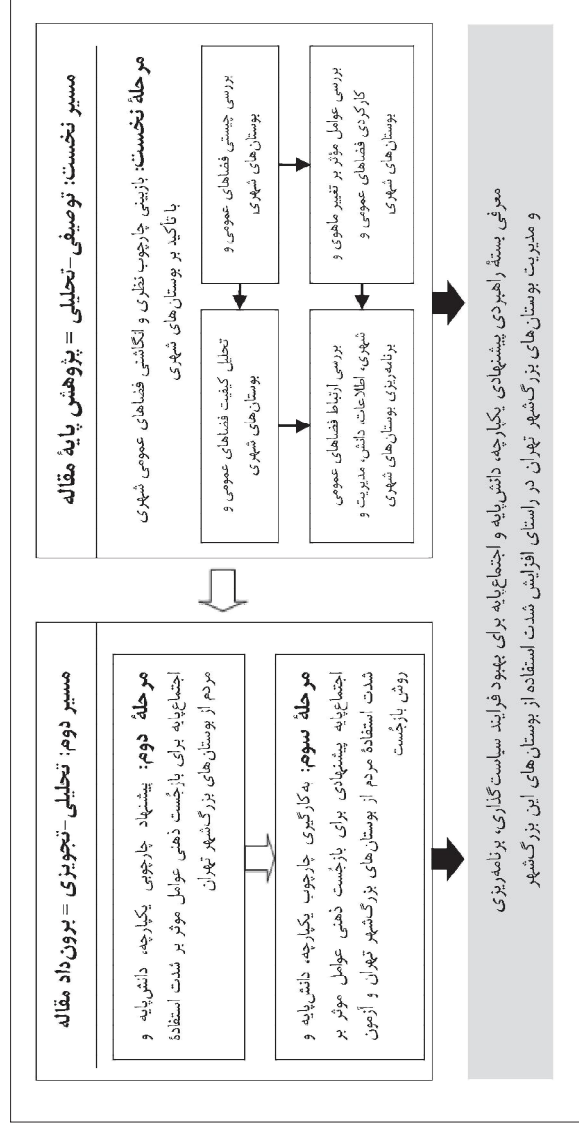
و انگاشت‌های مرتبط با فضاهای عمومی شهری، با تأکید بر بوستان‌های شهری، شامل چستی، کیفیت و مدیریت این فضاها بررسی و عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های شهری ردیابی می‌شود، این مسیر، پژوهش پایه مقاله را شکل می‌دهد. در مسیر دوم، بر پایه و با استناد به پژوهش پایه و برای دستیابی به هدف مقاله، روش و چارچوبی دانش‌پایه برای بازجست شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران همراه با رهیافت‌های پشتیبان هر مرحله از فرایند پیشنهاد و در مورد بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران به کار گرفته می‌شود. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز توصیف و تحلیل، از روش‌های بررسی و تحلیل متون، روش میدانی، و انجام مصاحبه با مردم و نیز تصمیم‌گیران شهری- بر پایه طراحی و تکمیل پرسش‌نامه‌هایی هدفمند- استفاده شده است. فرایند دستیابی به هدف مقاله در سه مرحله زیر معرفی شده است:

مرحله نخست: بازمینی چارچوب نظری و انگاشتی فضاهای عمومی شهری با تأکید بر بوستان‌های شهری یک عمومی شهری با تأکید بر بوستان‌های شهری در چارچوب یک

سیستم شهری. برون‌دادهای این مرحله هدایت‌کننده مراحل دیگر هستند. این مرحله، مسیر توصیفی- تحلیلی مقاله را شکل می‌دهد.

مرحله دوم: تدبیر و تجویز چارچوبی یکپارچه و دانش‌پایه برای بازجست ذهنیت مردم، در مورد عوامل مؤثر بر شدت استفاده آن‌ها از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، این مرحله با استفاده از برون‌دادهای مرحله نخست تجویز شده است و همراه با مرحله سوم مسیر تحلیلی- تجویزی مقاله را شکل می‌دهد.

مرحله سوم: به‌کارگیری چارچوب دانش‌پایه پیشنهادی برای بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، که در چهار گام انجام شده است: گام نخست سنجش شدت استفاده و تأثیر ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، و رفتاری استفاده‌کنندگان بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، گام دوم سنجش تأثیر کیفیت بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، گام سوم سنجش تأثیر شیوه مدیریت بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، و گام چهارم سنجش تأثیر تغییرات ماهوی و کارکردی

فضاهای عمومی بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است.

۳.۱. دستاورد

متفاوت با فضاهای عمومی برخی شهرهای کشورهای جهان^{۳۰}، بوستان‌های شهری تهران، به عنوان عنصری از فضاهای عمومی شهری، در حال انتظار نیستند و با وجود اینکه استفاده از فضاهای عمومی و بوستان‌های شهری در بزرگ‌شهر تهران از میزانی از سرزندگی و زیست‌پذیری برخوردار است، شدت و چگونگی استفاده از این فضاها و چگونگی آن نیاز به بازجست دارد که در این مقاله به بخشی از آن پرداخته شده است. منکی بر یافته‌های بازجست انجام‌شده، در این مقاله در معرفی چارچوبی کوشش شده، که در صورت به‌کارگیری از سوی تصمیم‌گیران شهری، بر پایه‌ارتقای کیفیت آن فضاها، موجب افزایش شدت استفاده از بوستان‌ها می‌شود و این به معنای دستیابی به مزیت‌های استفاده از این فضاها برای مردم ساکن در بزرگ‌شهر تهران، با توجه به انباشت مشکلات شهری و مشکلات روحی و جسمی در حال افزایش و کاهش میان‌کنش اجتماعی مردم است. افزون بر آن، به‌کارگیری این چارچوب، فرصتی را در اختیار تصمیم‌گیران شهری می‌گذارد تا در راه‌اندازی و تکمیل سیستم اطلاعات شهری مرتبط با بوستان‌ها و فضاهای سبز عمومی شهری (که بخشی از یک سیستم فراگیر دانش شهری و دربرگیرنده «دانش ضمنی» است که «سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری»^{۳۱} شمرده می‌شود و می‌تواند نه‌فقط در مورد این فضاها، بلکه برای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت در کل این بزرگ‌شهر، نیز کمک کند) سهم خود را ایفا کنند.

۲. چارچوب نظری مرتبط با بوستان‌های شهری: عنصری از فضاهای عمومی شهری

بوستان‌های شهری عنصری از فضاهای عمومی شهری (در

برابر فضای خصوصی شهری که همواره متفاوت، اما مرتبط با فضای عمومی است)، است که مردم دارای حق مشترک در آن هستند^{۳۲} و خود عنصری است از آنچه «فضای اجتماعی» نامیده می‌شود^{۳۳} (که دورسته‌شدگی میان فضای خصوصی و فضای عمومی را می‌پوشاند). در رویارویی فضای عمومی و فضای خصوصی نکته مهم آن است که، در جوامع سرمایه‌داری فضای عمومی بر گرد فضای خصوصی، مالکیت خصوصی زمین، و فضای ساخته‌شده بر آن و نیز مالکیت سایر ابزار تولید می‌گردد^{۳۴}. بوستان‌های شهری کالاهای عمومی نیز تعریف شده‌اند^{۳۵} که در استفاده حذف‌شدنی و در مصرف رقابت‌شدنی نیستند و بنا بر این هیچ فرد یا گروهی نمی‌تواند استفاده از آن‌ها را کنترل انحصاری کند و یا از منافع مصرف آن‌ها بهره برد. فضاهای عمومی را در موارد شکست بازار (آنگاه که بازار بهینه نیست) قرار داده‌اند و این خصنتی توجیهی است برای دخالت بخش عمومی یا استفاده از سازوکار برنامه‌ریزی در جوامع سرمایه‌داری در بازار زمین، یعنی در چنین مواردی است که سازوکارهای رایج نمی‌توانند تخصیص بهینه منابع محدود را تضمین کنند^{۳۶}.

در ادامه بحث پایان‌یافتن فضاهای عمومی شهری در شهرهای برخی کشورهای بیشتر توسعه یافته جهان، برخی نیز بحث پایان‌یافتن آن فضاها را مطرح کرده‌اند و به اینکه چنین فضاهایی با دگرگونی تعریف «عموم» در حال بازتنظیم است، به‌ویژه در سیاست‌گذاری‌های شهری، پرداخته‌اند.^{۳۷} این دسته، افت فضاهای عمومی شهری-شامل بوستان‌های شهری-را به تمایلات مرتبط با خصوصی کردن این فضاها مربوط دانسته‌اند (در کشورهای چون ایالات متحد آمریکا و شهر نیویورک که برخی بوستان‌ها را بخش خصوصی اداره می‌کند و در مالکیت می‌گیرد)^{۳۸} و به طرح مباحثی چون مربوط کردن منافع عمومی به موفقیت‌های اقتصادی بوستان‌ها و در نتیجه متصل کردن برنامه‌ریزی بوستان‌ها به منافع کسب‌وکار و مالکین املاک شهری پرداخته‌اند. بنا بر این در مورد این‌گونه فضاها، نه‌فقط

30. D.J. Madden, "Revisiting the End of Public Space: Assembling the Public in an Urban Park", p. 189.
31. decision support system
32. A. Minton, The Privatisation of Public Space, p. 9.
33. H. Lefebvre, The Production of Space, p. 69.
34. Lefebvre, ibid, p. 70.
35. T. Maruanti & I. Amit-Cohen, "Open Space Planning Models: A Review of Approaches and Methods", p. 3.
36. Ibid.
37. Madden, ibid, p. 189.
38. Madden, ibid, p. 193.

چندمنظوره و چندکارکردی بودن آن‌ها و توان اختیار کارکردهای چندگانه (همچون فرهنگی، اجتماعی، زیست‌محیطی، و سلامت) در محیط‌های شهری و اینکه می‌توانند انسان را از مزایایی در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، محیطی، و سلامت برخوردار کنند، بلکه خصلت دگرگون‌شوندگی آن‌ها نیز مهم است، یعنی دربرگرفتن پیوستاری از تلقی آن‌ها، همچون فضاهای خدمات رفاه عمومی، با انگیزهٔ بیشینه کردن منافع عمومی تا تبدیل به فضاهای نیمه‌عمومی- نیمه‌خصوصی و درنهایت با تعلق به بخش خصوصی با انگیزهٔ بیشینه کردن منافع و تبدیل به کالا شدن این فضاها.

در این مقاله در بحث‌های نظری مرتبط با فضاهای عمومی شهری و در چارچوب یک سیستم شهری، به چستی فضاهای عمومی شهری با تأکید بر بوستان‌های شهری، و تعیین کیفیت فضاهای عمومی شهری، تغییرات ماهوی و کارکردی فضاهای عمومی شهری (از دههٔ ۱۹۸۰ به بعد) و اطلاعات، دانش، و شیوه‌های برنامه‌ریزی و مدیریت فضاهای عمومی شهری پرداخته می‌شود.

۱.۲ چستی فضاهای عمومی شهری

فضاهای عمومی شهری آن قسمت از محیط طبیعی ساخته‌شده و ساخته‌نشدهٔ شهرها تعریف شده است که همهٔ مردم آزادانه به آن دسترسی دارند؛^{۳۹} بنا بر این در رویکردی سیستمی، جزئی از ساختار فضایی شهرها به‌شمار می‌روند. تعاریف متفاوتی از فضاهای عمومی شهری- که از زمانی به زمان دیگر و از مکانی به مکان دیگر متفاوت هستند- شده است و در هر کدام به جنبه‌هایی از ویژگی‌های فضاهای عمومی شهری اشاره شده است، این تعاریف مکمل یکدیگر هستند. گوناگونی دسته‌بندی این تعاریف، بیان یک تعریف عمومی و مورد پذیرش همه را دشوار کرده است. با وجود این برای تسهیل درک تعاریف فضاهای عمومی شهری، این تعاریف، را که به بیانی دسته‌بندی

ویژگی‌های فضاهای عمومی شهری نیز هستند، می‌توان در یک دسته‌بندی چهارگانه به شرح زیر گنجاند: ^{۴۰} دستهٔ نخست بر توانایی فضاهای عمومی شهری در برقراری میان‌کشی بین اعضای جامعه در مکان‌های ناآشنا و انتقال و به‌کارگیری ارزش‌های مختلف و ایجاد فرصت برای گروه‌های مختلف جامعه، تمرکز دارد، دستهٔ دوم بیان شکل‌گیری فضاهای عمومی از طریق فعالیت‌های اجتماعی انجام‌شده در عرصهٔ عمومی است، دستهٔ سوم بر چگونگی و قابلیت دسترسی فضاهای عمومی شهری برای عموم و یا عمومی‌بودن فضا (در برابر خصوصی‌بودن فضا) تمرکز دارد و در دستهٔ چهارم در تلاش برای تعریف فضاهای عمومی شهری، بر جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، کارکردی، سیاسی، نمادین و قانونی این فضاها تأکید می‌شود.

در بحث چستی فضاهای عمومی شهری به جنبه‌های مهم در تعریف فضاهای عمومی شهری، شامل گونه‌بندی، کارکرد، ماهیت و فعالیت‌های فضاهای عمومی شهری، و نیز مزیت‌ها و فرصت‌های قابل عرضه در بوستان‌های عمومی شهری پرداخته شده است.

۱.۱.۲. گونه‌بندی فضاهای عمومی شهری

گونه‌بندی فضاهای عمومی شهری، که دامنهٔ گسترده‌ای از فضاهای شهری را در بر می‌گیرد، برای تسهیل برنامه‌ریزی و مدیریت این فضاها، بر پایهٔ ویژگی‌ها و کارکردهای اصلی آن‌ها، امری لازم است. گونه‌بندی‌هایی از منظرهای متفاوت از فضاهای عمومی بیان شده است. در یک گونه‌بندی کلان، فضاهای عمومی شهری به دو گونهٔ «فضاهای باز (بیرونی) عمومی» و «فضاهای بسته (درونی) عمومی» دسته‌بندی شده‌اند، فضای باز عمومی خود به دو گونهٔ فضاهای سبز (چون بوستان‌ها و دیگر فضاهای شهری چون میدان‌ها و خیابان‌های شهری) و فضاهای شهری بسته (چون فرهنگسراها، کتابخانه‌ها

39. M.Carmona, Living Places: Caring for Quality. The Bartlett School of Planning, p. 6.

40. M. Spocter, The 'SILENT' Privatisation of Urban Public Space: In Capetown, 1975-2004, p. 13.

و فضاهای ورزشی بسته دست‌بندی شده است.^{۴۱} در گونه‌بندی دیگری، فضاهای عمومی شهری به دو گونه عمده دسته‌بندی شده‌اند:

نخست. فضاهای عمومی که معمولاً محل عبور هستند (چون انواع مسیرهای حرکت) و مردم به‌ناگزیر برای فعالیت‌های روزانه خود از آن‌ها استفاده می‌کنند و کیفیت آن‌ها تأثیر زیادی بر شدت استفاده از این فضاها ندارد؛ و دوم. فضاهای عمومی (چون بوستان‌های شهری) که معمولاً محل سکون و تأمل هستند، مردم آن‌ها را به دلخواه خود انتخاب می‌کنند و کیفیت آن‌ها بر شدت استفاده از آن‌ها اثر دارد.^{۴۲}

۲.۱.۲. کارکرد فضاهای عمومی در شهرها: مزیت‌ها و

فرصت‌های قابل عرضه
فضاهای عمومی شهری دامنه گسترده‌ای از کارکردها را در شهرها- به‌ویژه شهرهای کشورهای بیشتر توسعه‌یافته (کارکردهایی همچون کالبدی، زیست‌محیطی، روان‌شناختی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، نمادین، زیبایی‌شناختی، و گذران اوقات فراغت) به خود می‌گیرند. کارکردها ردیابی شده‌اند و می‌توان آن‌ها را چنین دسته‌بندی کرد:^{۴۳}

الف. کارکرد کالبدی به منزله عنصر اصلی ارتباطات درون‌شهری؛
ب. کارکرد زیست‌محیطی- به‌ویژه بوستان‌های شهری- زیرا با پوشش گیاهی‌شان- که نقش مهمی در بهبود خرداقلیم (ناحیه جوی محلی که آب‌وهوای آن با محیط پیرامون آن تفاوت دارد)، کاهش آلودگی هوا، جذب گردوخاک هوا و کمک به وزش بادهای ملایم و خنک دارند- می‌توانند به ایجاد محیط سالم از نظر زیست‌محیطی کمک کنند و فرصت قرارگرفتن در محیط طبیعی و برقراری ارتباط با طبیعت را برای شهروندان فراهم آورند؛
پ. کارکردهای روانی و اجتماعی با ایجاد فرصت‌هایی برای

میان‌کنش اجتماعی و نیز کمک به دستیابی به آرامش و رهایی از تنش‌های روانی زندگی روزانه و سلامت روح و روان انسان‌ها و نیز فراهم آوردن امکان گردهم‌آیی همه گروه‌های جامعه (شامل گروه‌های مختلف سنی، جنسی، اجتماعی، اقتصادی، قومی، مذهبی، و نژادی) که در ایجاد همبستگی اجتماعی و تقویت زندگی اجتماعی، با فراهم آوردن فرصت انجام فعالیت‌هایی چه منفعل و چه فعال، می‌توانند نقش داشته باشند؛

ت. کارکرد سیاسی با فراهم آوردن فرصت‌هایی برای میان‌کنش (مشابه کارکردهای روانی و اجتماعی) و تشویق مردم به مشارکت در عرصه‌های عمومی، برای بیان تضادها و کشمکش‌های موجود در جامعه (البته به دلیل در دسترس همگان بودن این فضاها، آن‌ها را دارای توان شکل‌دهی، ترویج، و توسعه دمکراسی در جوامع نیز دانسته‌اند)؛

ث. کارکرد اقتصادی این فضاها که به خصلت آن‌ها، به عنوان مکان اصلی فعالیت‌های تجاری در شهر و اینکه در یک سیستم بازار شهری می‌توانند بر ارزش اقتصادی زمین‌های پیرامون خود اثرگذارند، اشاره دارد؛

ج. کارکرد زیبایی‌شناختی این فضاها که در صورت نگاه‌داشت کیفیت، می‌توانند بر ارتقای کیفیت محیط شهر و جنبه‌های زیبایی‌شناختی آن اثر گذارند؛
چ. کارکرد گذران اوقات فراغت با دربرداشتن فرصت انجام مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، به‌ویژه فعالیت‌های ورزشی، فرهنگی، و تفریحی؛ و
ح. کارکرد سلامت با فراهم آوردن فرصت ارتباط با طبیعت و کاهش تنش‌های ناشی از زندگی شهری برای شهروندان و ایجاد فرصت‌های رسمی و غیررسمی ورزشی.

۳.۱.۲. ماهیت فضاهای عمومی شهری

ماهیت فضاهای عمومی شهری به صورت مستقیم متأثر است از زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و سیاسی ایجادشده

41. SECRU, "Rethinking Open Space, Open Space Provision and Management: A Way Forward", p. ii.

۴۲: نک.

V. Silhankova, "Public Spaces as an Indicator of the City Health".

43. Z. Akkar Eran, "Public Spaces of Post-Industrial Cities and their Changing Roles", pp. 116- 117; H. Woolley, *Urban Open Spaces*, pp. 12- 71; M. Carmona & C. Magalhaes

& L. Hammond, *Public Space the Management Dimensional*, p. 6- 8; Pretty

et al, "Green Exercise: Complementary Roles of Nature, Exercise and Diet in Physical and Emotional

Well-being and Implications for Public Health Policy", p. 26.

44. D. Mitchell, "The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public

Democracy", p. 38.

در آن. این فضاها دامنه گسترده‌ای را در بر می‌گیرند که ممکن است در یک دیدگاه تنگ‌نظرانه از فضاهای عمومی شهری نادیده گرفته شوند.^{۴۴} فضای عمومی را از آن رو عرصه‌ای سیاسی شمرده‌اند که در آن گروه‌هایی با دیدگاه‌های فکری متفاوت در خصوص ماهیت و منظور فضاهای عمومی شهری، به رقابت می‌پردازند.^{۴۵} فضاهای عمومی شهری، مکان‌هایی با دسترسی و میان‌کنش آزادانه، محدود نشده با نیروهای تجاری و یا حکومتی، فضایی برای منظور تعریف‌شده ویژه، و متأثر از ارزش‌های رفتاری تعریف شده است، این تعریفی تنگ‌نظرانه و ساده‌انگارانه از فضای عمومی است و نمی‌تواند معرف ماهیت راستین فضاهای عمومی باشد. هرچند ماهیت فضاهای عمومی در جوامع مختلف متفاوت هستند، اما برخی آن را متأثر از عواملی چند دانسته و آن‌ها را نشان‌دهنده مواردی معرفی کرده‌اند.^{۴۶} (البته بدون در نظر گرفتن رابطه مهم میان جامعه و حکومت)، چون

۲.۲. معیارهای سنجش کیفیت فضاهای

عمومی شهری: معرفی دیدگاه‌های موجود

کیفیت یک شیء یا پدیده مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و کارکردهای آن است که منجر به کارآمدی کارکردی آن پدیده می‌شود.^{۴۷} در فرایندهای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت شهر، فضاهای عمومی و بوستان‌های شهری نیاز به تعیین معیارها^{۴۸} و سنجش‌هایی^{۴۹} (معیار که به معنای اصول یا استانداردی است که بر اساس آن در موردی تصمیم‌گیری یا داوری می‌شود، در این مقاله عوامل اصلی تعیین سنججه به شمار رفته و به کار آمده‌اند، سنججه‌ها که عمل ارزش‌گذاری مبتنی بر مقایسه را هدایت می‌کنند در تحلیل این مقاله به صورتی اختیار شده‌اند که در چارچوب معیارها امکان اندازه‌گیری و مقایسه را فراهم کنند) برای سنجش کیفیت آن فضاها و بازجست لازم - به عنوان بخشی از پایه دانش - است. دسته‌بندی‌های مختلفی از معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری از سوی صاحب‌نظران مختلف انجام شده است که می‌توان آن‌ها را در چهار دیدگاه خلاصه کرد.

۴.۱.۲. فعالیت‌ها و فضاهای عمومی شهری: تأکید بر بوستان‌های عمومی شهری

فعالیت‌ها یکی از عناصر سازنده فضاهای عمومی هستند، اینکه کاری برای انجام‌دادن در فضای عمومی باشد و افراد دلیلی برای وارد شدن به فضای عمومی داشته باشند، از دلایل مهم استفاده و حضور مردم در فضاهای عمومی است. فعالیت‌هایی که در فضاهای عمومی شهری می‌تواند انجام شود را به سه

45. Mitchell, ibid, p. 39.

46. Carmona,

"Contemporary Public

Space, Part Two:

Classification", pp. 164- 165;

Carmona & Magalhaes &

Hammond, ibid, p. 8.

47. J. Gehl, et al, *Public*

Spaces Public Life; Montero,

Factors that Influence the

Social Life and Vitality

of Public Open Spaces in

Maracaibo - Venezuela, p. 48.

48. Montero, ibid, pp. 46-47.

49. criteria

50. measure

۲.۲.۱ دیدگاه نخست در سنجش کیفیت فضاهای عمومی و تعیین دستهبندی معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی

در این دیدگاه، کیفیت فضاهای عمومی شهری به سه عامل اصلی مربوط شده‌اند:

نخست. ویژگی‌های کالبدی و کارکردی فضاها، دوم. توان اجتماعی شدن فضاها، و سوم. توان تامین نیازها و خواسته‌های مردم در این فضاها^{۵۱}. عامل نخست، ویژگی کالبدی و کارکردی فضاهای عمومی: چهار دسته معیار برای سنجش این عامل ردیابی شده است:^{۵۲}

الف. تسهیلات آسایش‌زیست^{۵۳}: این تسهیلات مجموعه

مزایای ملموس (چون انواع خدمات رفاهی) و ناملموس (چون منظر خوب و حس خوب انسان از محیط) فضاهای شهری است که موجب آسایش انسان می‌شود، و از یک زاویه شامل دو دسته تسهیلات آسایش طبیعی و ساخته‌شده (مصنوع) و از زاویه‌ای دیگر دارای جنبه‌های مختلف حضور انواع خدمات و کالاهای مورد استفاده مصرف‌کننده، زیبایی، ویژگی‌های کالبدی، و خدمات عمومی در نظر آمده است.

ب. گوناگونی و دامنه فعالیت‌ها^{۵۴}:
پ. چگونگی دسترسی به فضای عمومی.

ت. ویژگی‌های مکانی فضاهای عمومی، همچون کاربرد زمین پیرامون فضای عمومی (که ممکن است با فعالیت‌های موجود در فضای سازگار باشد یا نباشد).

عامل دوم، توان اجتماعی شدن فضاهای عمومی: انگاشت اجتماعی شدن فضاهای عمومی بر پایه نیاز مردم به میان‌کنش با یکدیگر شکل گرفته است. توان اجتماعی شدن فضاهای عمومی شهری به ویژگی‌های کالبدی، فرهنگی- اجتماعی،

اقلیمی این فضاها و ویژگی‌های سیاسی- اقتصادی جامعه^{۵۵} وابسته است. معیارهای سنجش توان اجتماعی شدن فضاهای عمومی شهری چنین بیان شده است:^{۵۶}

الف. حضور مردم در فضاهای عمومی که خود موجب انگیزش و تشویق حضور افراد دیگر می‌شود.

ب. گوناگونی افراد استفاده‌کننده از فضاهای عمومی شهری از نظر ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی- فرهنگی (شامل گروه‌های سنی، جنسی، و نژادی مختلف) که فرصت میان‌کنش افراد و گروه‌ها را فراهم می‌کند.

عامل سوم، توان فضاهای عمومی در برآورده ساختن نیاز و خواسته مردم: آگاهی تصمیم‌گیران شهری از نیازها و خواسته‌های مردم از فضاهای عمومی و برآورده کردن این نیازها و خواسته‌ها یکی از موضوعات کلیدی در ایجاد و مدیریت فضاهای عمومی با کیفیت مناسب و موفق در جلب مردم است؛ با این توجیه که اعضای هر اجتماع دارای نیازها (که برای بقای انسان لازم است) و خواسته‌هایی (که بیشتر به میل انسان نزدیک می‌شود) متفاوت هستند و تامین نیازهای انسانی در فضاهای عمومی شهری، کیفیت فضاهای عمومی شهری، و به تبع آن رضایت مردم از فضاهای عمومی را افزایش می‌دهد. معیارهای سنجش نیازهای انسان در فضاهای عمومی شهری در چند مقوله موضوعی چنین بیان شده است:^{۵۷}

الف. آسایش جسمی و روانی: آسایش جسمی از نظر دسترسی‌ها و امکان رهایی از نور مزاحم خورشید، بهره‌گیری از نور مناسب خورشید، دارا بودن سرپناه در برابر باران و باد، افزون بر وجود مکان‌های نشست راحت و کافی در فضای عمومی، و آسایش روانی که با توجه به احساس امنیت و مشروع بودن و نیز ماهیت فضا تعریف می‌شود.

ب. آرمیدگی^{۵۸}: حالتی از آسایش روانی که احساس سبکی فکر و جسم را در بر می‌گیرد و عناصر طبیعی (چون

51. Montero, ibid, pp. 45-61.
52. Montero, ibid, pp. 49-50; PPS, *Project for Public Space. "Place Making with Project for Public Spaces"*, 2000; E. Glaeser, et al., "Consumer City", pp. 27- 50.
53. amenities

۵۴. نک: ۱، ۲، ۴.

۵۵. نک: ۱، ۲، ۳.

56. Montero, ibid, pp. 49-52; Kaplan and Kaplan,

The Experience of Nature: A Psychological Perspective, pp. 9- 13.

57. Montero, ibid, pp.

55-61; S. Carr, et al, *Public Space*, pp. 88-90.

58. relaxation

۲.۲.۳. دیدگاه سوم در سنجش کیفیت فضاهای عمومی و تعیین دستهبندی معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی

از دیدگاهی دیگر در سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری چهار عامل معرفی شده است:

نخست. قابلیت دسترسی (فضایی که رسیدن به آن و جابه‌جا شدن در آن آسان باشد) و وجود اتصال‌ها (برای سهولت بخشیدن به ارتباطاتی که یک مکان با محیط پیرامون خود از نظر بصری، کالبدی، و فعالیتی دارد)،

دوم. استفاده‌ها و فعالیت‌ها شامل سرزندگی (با اشاره بر حضور گونه‌های مختلف فعالیت‌ها در فضاهای عمومی شهری و نیز توان ادامه زندگی، به‌ویژه تحت شرایطی مشخص) و

زیست‌پذیری^{۶۲} فضا (که به بیانی کلی به معنای مناسب بودن برای زندگی انسان است و بر کیفیت مناسب زندگی در کل یک فضای زیست و یا اجزای آن چون فضاهای عمومی و یا

بوستان‌های شهری اشاره دارد)، کارکردی بودن و سببری^{۶۳} فضا (یعنی فضایی که در برابر رویدادهای اتفاقی و ناخواسته مقاومت دارد، به‌خوبی از عهده استفاده روزانه برمی‌آید و حتی با وجود مشکلات درونی و فشارهای بیرونی، توانایی ادامه کار را دارد.

سببری دارای وجوه تشابهی با انگاشت برجهنگی^{۶۴} است که در مورد شهرها و یا فضاهای شهری به آماده بودن، پاسخ‌گفتن و بازگشتن به وضعیت پیشین، پس از هرگونه بحران با اثرات تخریبی در عین تحمل کمترین خسارت ممکن اشاره دارد^{۶۵}،

سوم. آسایش و سیمای فضا شامل راحتی (فضایی راحت برای گذران اوقات فراغت)، پاکیزگی (فضایی پاکیزه و مراقبت‌شده)، جذابیت یا خوشایندی بصری، تمایز فضایی یا دارا بودن ویژگی‌های بارز و انگیزش احساس امنیت و ایمنی در مردم، و

چهارم. جامعه‌پذیر بودن فضا یا توان برقراری میان‌کنش اجتماعی در فضای عمومی و نیز فراگیر بودن، یعنی فضایی که برای همه گروه‌های مختلف تشکیل‌دهنده یک جامعه شهری استفاده‌شدنی و خوشایند باشد^{۶۶}.

آب و پوشش گیاهی) در دستیابی به آن نقش دارند (مرتبط با بند الف بالا).

پ. مشغولیت فعال: رویارویی مستقیم با دیگر افراد و محیط که با میان‌کنش اجتماعی، گرد هم آمدن، گردش کردن، بازی کودکان، و فعالیت‌های ورزشی و تفریحی در فضاهای عمومی تعریف می‌شود.

ت. مشغولیت منفعل: رویارویی با فضای عمومی بدون برخورد فعال که از لذت بردن از فضاهای عمومی با مشاهده به دست می‌آید (یعنی تماشا کردن انواع فعالیت‌های فعال چون فعالیت‌های هنری، بازی و فعالیت‌های ورزشی، و پیاده‌روی دیگران).

ث. اکتشاف و یادگیری: کشف تجارب جدید در کاوش فضا که شامل شاهد بودن بر مجموعه‌ای از رخدادها، منظره‌ها، و فعالیت‌های غیرمنتظره است.

۲.۲.۴. دیدگاه دوم در سنجش کیفیت فضاهای عمومی و تعیین دستهبندی معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی

از دیدگاهی دیگر برای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری سه عامل معرفی شده است:

نخست. پاسخ‌دهی (با معیارهای سنجشی چون برآورده کردن نیازهای پایه استفاده‌کنندگان در فضای عمومی یعنی آسایش جسمی و روانی، آرمیدگی، مشغولیت فعال، مشغولیت منفعل، و اکتشاف و یادگیری)^{۶۷}،

دوم. دموکراتیک بودن (با معیارهای سنجشی چون تضمین حقوق دیگر استفاده‌کنندگان و محافظت از قوانین)^{۶۸} و سوم. معنادار بودن (با معیارهای سنجشی چون رساندن معانی اجتماعی مختلف، قابلیت برقرار کردن ارتباط قوی‌تری میان مکان زندگی و دنیای بزرگتر استفاده‌کنندگان و یا میان کنش مکان و استفاده‌کنندگان از مکان، در دسترس بودن و فراهم کردن زمینه‌های آزادی عمل)^{۶۹}.

۶۲. نک:

Lennard and Lennard, "Urban Space Design and Social Life".

60. Banerjee, "The Future of Public Spaces: Beyond Invented Streets and Reinvented Places", pp. 9-24.

61. D. Abdulkarim, *Experts' Evaluations of the Production and Use of Public Spaces in Amman, Jordan*, pp. 18 - 24; Lennard and Lennard, *ibid*; Banerjee, *ibid*.

62. viability and livability

63. robustness

64. resilience

(که در متون فارسی از واژه «تاب‌آوری» نیز استفاده شده است)

65. Davoudi, et al.

"Resilience: A Bridging Concept or a Dead End?", p. 300.

66. PPS, *Project for Public Space. "Place Making with Project for Public Spaces"*, 2000 & 2008.

۲.۲.۴ دیدگاه چهارم در سنجش کیفیت فضاهای عمومی و تعیین دستهبندی معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی

دیدگاهی دیگر شدت استفاده از فضاهای عمومی شهری را نشانگری مهم در سنجش کیفیت فضاهای عمومی می‌داند و شدت استفاده از فضاهای عمومی را به عوامل به‌هم‌وابسته زیر وابسته کرده است.^{۶۷}

عامل نخست، چگونگی استفاده از فضا: چگونگی استفاده از فضاهای عمومی و گوناگونی کاربردها برای استفاده بیشتر از فضاهای عمومی یک ضرورت به‌شمار آمده‌است، یعنی اگر گوناگونی کاربردها، که با سه معیار کارکردهای فضا (کارکرد ثابت و کارکرد موقت)، فعالیت‌های فضا (ضروری، اختیاری، و اجتماعی) و برآورده‌شدن نیازهای پایه انسان در فضا (آسایش جسمی و روانی، آرامش، برخورد فعال، برخورد منفعل، و اکتشاف و یادگیری) سنجیده می‌شود، بیشتر باشد، گوناگونی بیشتری از استفاده‌کنندگان از فضاهای عمومی شهری (از نظر ویژگی‌های بیولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی و جزآن) وجود خواهد داشت. عامل دوم، شکل فضا: شکل فضا چگونگی استفاده از فضا را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و مرتبط است با

الف. صورت‌بندی فضا (شامل ویژگی‌های کالبدی و زیبایی‌شناختی، وجود عناصر طبیعی و پوشش گیاهی، و نیز ساختاریافتگی نقش‌ها و فعالیت‌ها) و ب. خصالت فضا (طراحی، مقیاس، بافت یا کیفیت مشاهده‌شدنی و ملموس و مصالح مورد استفاده فضا).

عامل سوم، زمینه فضای عمومی: که دو جنبه فرهنگی (که بر کارکرد و چگونگی استفاده از فضا اثر می‌گذارد) و محیطی (دورنمایی از منظر پیرامونی منطقه یا شهری که فضای عمومی در آن واقع شده) را در بر می‌گیرد.

عامل چهارم، محتوای فضای عمومی: دو عامل هویت فضا و اجتماع (مربوط به زندگی عمومی اعضای

جامعه، ارتباطات، فرهنگ‌ها، و سنت‌های جامعه)، و ب. منای فضا (مربوط به ارتباط مردم با محیط پیرامون‌شان و همخوانی فضای عمومی با فرهنگی که در آن فضا وجود دارد) تعیین‌کننده محتوای فضای عمومی است.

۲.۲.۵ جمع‌بندی و استنتاج معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی

بازبینی دیدگاه‌های مربوط به عوامل مؤثر بر تعیین کیفیت و دستهبندی معیارهای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری، نشان می‌دهد که با وجود گوناگونی دیدگاه‌ها، هم‌پوشانی میان عوامل مؤثر بر کیفیت در دیدگاه‌های مختلف- به صورتی که در جدول «ت ۲» به تحلیل درآمده است. بر پایه بازبینی دیدگاه‌های موجود و با تأکید بر اصول و ابعاد برنامه‌ریزی، دسته‌ای از معیارها برای سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری به منظور دستیابی به معیارهای تحلیل قابل‌کارگیری در بازآرایی عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران به صورت مندرج در «ت ۳» پیشنهاد شده است.

۳.۲ میان‌کنش دانش و فعالیت‌های برنامه‌ریزی و مدیریت در فضاهای عمومی شهری

به منظور دستیابی به چارچوب تحلیلی مورد نظر این مقاله، در این بخش به رابطه میان دانش و فضاهای عمومی شهری، برنامه‌ریزی و فضاهای عمومی شهری، و مدیریت و فضاهای عمومی شهری پرداخته شده است.

۳.۲.۱ دانش و فضاهای عمومی شهری

مرتبط با موضوع این مقاله، دانش را می‌توان اطلاعاتی کاربردی تعریف کرد که فعلا نه وظایف اجرا، مشکل‌گشایی و تصمیم‌سازی را هدایت می‌کنند.^{۶۸} اگر به دانش متفاوت-

67. L. Olsson, *Planning and Design of Public Space Revitalization of Public Space in La Florida*, pp. 32 – 39.

68. B. Rubenstein-Montano, "A Survey of Knowledge-Based Information Systems for Urban Planning: Moving Towards Knowledge Management", p. 157.

عوامل و معیارها	عوامل مؤثر بر کیفیت فضای عمومی (شامل بوستان‌های شهری)	دیدگاه‌ها
معیارهای ذهنی سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری (نک: بند ۳)	معیارهای عینی سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری (نک: بند ۳)	عوامل مؤثر بر کیفیت فضای عمومی
-	تسهیلات آسایش، چگونگی دسترسی، ویژگی‌های مکانی، گوناگونی و دامنه فعالیت‌ها	ویژگی‌های کارکردی و کالبدی
-	حضور مردم، گوناگونی استفاده‌کنندگان	توان اجتماعی شدن
آسایش جسمی و روانی، آرمیدگی، مشغولیت فعال، مشغولیت منفعل، اکتشاف و یادگیری	-	توان برآوردن نیازهای پایه و خواسته‌های مردم
برآوردن نیازهای پایه مردم در فضا: آسایش جسمی و روانی، آرمیدگی، مشغولیت فعال، مشغولیت منفعل و اکتشاف و یادگیری	-	پاسخ‌ده بودن
تضمین حقوق گروه‌های استفاده‌کننده و محافظت از انواع قوانین	-	دموکراتیک بودن
رساندن معانی اجتماعی مختلف، میان‌کنش استفاده‌کنندگان از مکان، در دسترس بودن و فراهم کردن زمینه‌های آزادی عمل	-	ممنادار بودن
-	قابلیت دسترسی، قابلیت اتصال	دسترسی‌ها و اتصال‌ها
-	راحتی، پاکیزگی، جذابیت، تمایز، امنیت و ایمنی	آسایش و سیمای فضا
سرزندگی و زیست‌پذیری، کارکردی بودن، سبوری	-	استفاده‌ها و فعالیت‌ها
فراگیر بودن	-	اجتماع‌پذیر بودن
-	کارکرد فضا و تک یا چند کارکردی بودن فضا	کارکرد و کاربرد فضا
-	نوع فعالیت فضا: فعالیت‌های ضروری، فعالیت‌های اختیاری و فعالیت‌های اجتماعی	
برآورده شدن نیازهای پایه مردم در فضا: آسایش جسمی و روانی، آرمیدگی، مشغولیت فعال، مشغولیت منفعل، اکتشاف و یادگیری	-	
-	خصلت فضا: طراحی، مقیاس، بافت یا کیفیت مشاهده‌شدنی و ملموس و مصالح مورد استفاده فضا	شکل فضا
-	صورت‌بندی فضا (نک: ۲. ۲. ۴): ویژگی‌های کالبدی، ویژگی‌های زیبایی‌شناختی، و وجود عناصر طبیعی و پوشش گیاهی	
زمینه فرهنگی، زمینه محیطی	-	زمینه فضا
هویت فضا و اجتماع، معنای فضا	-	محتوای فضا

ت ۲. ماتریس نشان‌دهنده دیدگاه‌های مربوط به دست‌بندی معیارهای عینی و ذهنی سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری، مأخذ: نویسندگان (برای استفاده در این مقاله بر مبنای

Montero, Factors that Influence the Social Life and Vitality of Public Open Spaces in Maracaibo- Venezuela, pp. 45- 61; Abdulkarim, Experts' Evaluations of the Production and Use of Public Spaces in Amman, Jordan, pp. 18- 24; PPS, Project for Public Space. "Place Making with Project for Public Spaces"; Olsson, Planning and Design of Public Space: Revitalization of Public Space in La Florida, pp. 32- 39).

اما مرتبط با- داده توجه شود^۶ آنگاه آن داده اطلاعاتی است با «دانش صریح» بیشتر با ارتباط است و افراد که برای درک و به‌کارگیری در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، محلی، سازمان‌های محلی، و دیگر دست‌اندرکاران محلی آن مشکل‌گشایی و تصمیم‌سازی شهری، تغییر شکل و سازمان داده را تولید می‌کنند. با وجود اهمیت «دانش ضمنی»، این گونه شده است. بر پایه تعریف دانش- به منزله اطلاعات کاربردی- دانش در فرایندهای برنامه‌ریزی و مدیریت شهری دربرگیرنده دو گونه دانش را می‌توان در نظر گرفت: دانش صریح و «دانش ضمنی»^۷. «دانش ضمنی» ریشه در عمل و تجارب افراد افزون بر اندیشه‌ها، ارزش‌ها، و یا احساسات شخصی دارد و ابعاد شناختی شامل باورها، اندیشه‌ها و مدل‌های روانی را در بر می‌گیرد که به‌آسانی قابل مشاهده و بیان نیست، بسیار شخصی است، و صورت‌بندی آن دشوار است. «دانش ضمنی» متفاوت (بر مبنای همان منابع ت ۲).

۳. ماتریس جمع‌بندی میارهای سنخ کیفیت بوستان‌های شهری و استنتاج دسته‌بندی پیشنهادی، مأخذ: نویسندگان

دیدگاه‌ها	ویژگی‌های کیفی بوستان‌های شهری: بیان راهبردی (نک: بند ۲)	ویژگی‌های کمی و کالبدی بوستان‌های شهری: بیان راهبردی (نک: بند ۲)	ویژگی‌های کمی و کالبدی بوستان‌های شهری: بیان راهبردی (نک: بند ۲)
نخست	برآوردن فرصت‌های لازم برای حضور مردم با توجه به گوناگونی ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی- فرهنگی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری	تأمین تسهیلات آسایش، چگونگی دسترسی، توجه به ویژگی‌های مکانی، گوناگونی و دامنه فعالیت‌ها	پاسخ به نیازهای مرتبط با آسایش جسمی و روانی و آرمیدگی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری، تأمین فرصت برای مشغولیت فعال، مشغولیت منفعل، اکتشاف و یادگیری استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری
دوم	رساندن معانی اجتماعی مختلف، برآوردن فرصت‌های لازم برای میان‌کنش استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری، در دسترس گذاشتن و فراهم کردن زمینه‌های آزادی عمل برای استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری	-	برآوردن نیازهای پایه استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری: آسایش جسمی و روانی، آرمیدگی، مشغولیت فعال، مشغولیت منفعل، اکتشاف و مشغولیت منفعل و اکتشاف و یادگیری تضمین حقوق استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری و محافظت از انواع قوانین محلی و ملی (نک: ۲.۲.۲).
سوم	فراهم‌آوردن فرصت‌های لازم برای سرزندگی و زیست‌پذیری، کارکردی بودن، سنتری و فراگیربودن فضای بوستان‌های شهری (نک: ۲.۲.۳)	توجه به قابلیت دسترسی، قابلیت اتصال فضای بوستان‌ها توجه به راحتی، پاکیزگی، جذابیت، تمایز، امنیت و ایمنی بوستان‌ها	-
چهارم	توجه به کارکرد فضای بوستان‌ها و یک یا چند کارکردی بودن فضا توجه به نوع فعالیت فضای بوستان‌ها: فعالیت‌های ضروری، فعالیت‌های اختیاری و فعالیت‌های اجتماعی توجه به جنبه‌های فرهنگی و محیطی بوستان‌های شهری	توجه به خصیلت فضا: طراحی، مقیاس، بافت یا کیفیت مشاهده‌شدنی و ملموس و مصالح مورد استفاده فضا توجه به صورت‌بندی فضا (نک: ۲.۲.۴): ویژگی‌های کالبدی، ویژگی‌های زیبایی‌شناختی و وجود عناصر طبیعی و پوشش گیاهی	برآوردن نیازهای جسمی و روانی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری تضمین حقوق مدنی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری (نک: ۲.۲.۲).
اصول پایه چارچوب پیشنهادی	توجه به کارکرد بوستان‌های شهری فراهم کردن فعالیت‌های لازم و ممکن در بوستان‌های شهری توجه به اجتماع‌پذیر بودن بوستان‌های شهری	فراهم کردن دسترسی‌های لازم برای استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری توجه به جنبه‌های زیبایی‌شناختی فضای بوستان‌های شهری (چون طراحی و شکل فضا)	برآوردن نیازهای جسمی و روانی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری

شهری- چون فضاهای عمومی شامل بوستان‌های شهری- اطلاعات به طور مساوی در اختیار بازی‌کنندگان یک بازار (یعنی تصمیم‌گیران شهری) قرار ندارد و چنین وضعیتی در تضاد است با یک پیش‌فرض پایه‌اصول بازار آزاد. در چنین شرایطی است که بازار تحت شرایط نامعلومی (عدم قطعیت)^{۷۲} کار می‌کند و این امر ممکن است موجب انحراف تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در مورد این‌گونه فضاها در یک شهر شود و بر دیگر جنبه‌های برنامه‌ریزی و مدیریت و فضایی شهر اثرات منفی وارد آورد.

«مدیریت دانش» مجموعه‌ای از روند کارها، زیرساخت‌ها، ابزارهای مدیریتی و فنی طراحی شده برای ایجاد، به‌اشتراک‌گذاری و به‌کارگیری اطلاعات و دانش (شامل هر دو دسته دانش صریح و ضمنی) در درون و پیرامون یک سازمان است.^{۷۵} «مدیریت دانش» در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فضاهای عمومی شهری نقش مهمی در راه‌اندازی دانش، به‌ویژه «دانش ضمنی»، یکپارچگی، ارتباطات و همکاری افقی و عمودی^{۷۶} و کاهش نامعلومی دارد. یادگیری و بازاستفاده از دانش موجود و تجارب گذشته و نیز فرایندهای به‌اشتراک‌گذاری دانش را با تبدیل به فرایندهای آگاهانه بهبود می‌دهد و بهره‌وری و کارآمدی به‌کارگیری اطلاعات را در فرایندهای مشکل‌گشایی، روندکارهای یادگیری، تصمیم‌سازی، و سیاست‌گذاری فضاهای عمومی شهری افزایش می‌دهد^{۷۷} و به راه‌اندازی و یا تکمیل سیستم اطلاعات شهری (که «دانش ضمنی» را نیز قرار است در بر گیرد) مرتبط با فضاهای عمومی شهری، شامل بوستان‌ها و فضاهای سبز عمومی شهری، در یک سیستم فراگیر دانش شهری پشتیبان تصمیم‌گیری، کمک می‌کند.

۲.۳.۲. رهیافت‌های برنامه‌ریزی و فضاهای عمومی شهری
تلقی فضاهای عمومی شهری همچون کالای عمومی- که در استفاده حذف‌ناشدنی و در مصرف قابل‌ناشدنی هستند- را دلیل نیاز به دخالت عمومی با سازوکارهای برنامه‌ریزی

و مدیریت شهری دانسته‌اند. تجربه‌های برنامه‌ریزی فضاهای عمومی شهری- شامل بوستان‌های شهری- گویای به‌کارگیری دو رهیافت متناقض است که در زیر معرفی شده‌اند:^{۷۸}
نخست، رهیافت عرضه: رهیافتی رایج برای برنامه‌ریزان و جغرافی‌دانان است که تمرکز دارد بر پاسخ‌گویی به تقاضاهای انسان برای گذران اوقات فراغت، تأمین وسایل آسایش و ارتقای کیفیت محیطی. این رهیافت بیشتر به فضاهای عمومی در درون بزرگ‌شهرها و به‌ویژه بوستان‌ها می‌پردازد.

دوم، رهیافت تقاضا: رهیافتی رایج در انتظام اکولوژی و پیرو نگه‌داشت منابع طبیعی است و بر نگه‌داشت فضاهای باز شهری (شامل بوستان‌های شهری)- به منزله وسیله‌ای در نگه‌داشت منظر و ارزش‌های زیست‌محیطی و طبیعی- تمرکز دارد.
هر دو رهیافت به آن چیزی می‌پردازند که برخی «طبیعت شهر» نامیده‌اند^{۷۹} و نگه‌داشت آن در بهروزی و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و پایداری شهر نقش دارد. هرچند تعریفی مشخص و مورد پذیرش همگان از پایداری شهری نشده است، اما به هر حال رابطه تنگاتنگ کیفیت زندگی و پایداری در همه تعاریف مربوط به پایداری قابل‌دبایی است، با این توجیه که می‌باید پایداری شهری فقط به جنبه‌های زندگی جاندار و بیجان محیط شهری مربوط نمی‌شود، بلکه بیشتر بر زندگی اجتماعی شهرها با تأکید بر رضایت مردم (جنبه‌های ذهنی) از محیط زندگی روزمره خود اشاره دارد.^{۸۰}

۲.۳.۲. فرایند مدیریت شهری و فضاهای عمومی شهری
مدیریت فضاهای عمومی شهری، قلمرویی از حکمرانی شهری (اداره کارهای جامعه) است که برخلاف تقاضای اجتماعی در مورد آن، با مجموعه‌ای از فرایندها و کاربست‌هایی تعریف شده است و در تلاش برای تضمین انجام نقش‌های قانونی فضاهای عمومی و مدیریت اثرات انواع میان‌کنش میان کارکردهای چندگانه فضاهای عمومی- به‌شيوه‌ای قابل‌پذیرش برای

نک: ۶۹

Pfeffer, et al, "Spatial Knowledge Management Tools in Urban Development".

70. Rubenstein-Montano, ibid, p. 162.

71. Z. Daneshpour & V. Ebrahimmia & A. Mahmoudpour, "A

Knowledge Management Framework for Integrated Policy-making in Tehran", pp. 4- 5.

72. information asymmetry 73. Maruanti & Amit-Cohen, ibid.

74. uncertainty

75. Rubenstein-Montano, ibid, p. 163.

76. vertical and horizontal collaboration 77. Rubenstein-Montano, ibid; UNDP, Knowledge

Management Toolkit: for the Crisis Prevention and Recovery Practice Area.

78. Maruanti & Amit-Cohen, ibid, pp. 3- 4.

نک: ۷۹

Chiesura, ibid.

نک: ۸۰- Beer, "Urban Greenspace and Sustainability".

استفاده‌کنندگان آن فضاها- درآمده است.^{۸۱} مدیریت فضاهای عمومی مجموعهٔ پیچیده‌ای از فعالیت‌ها را در بر می‌گیرد که در بیشتر موارد فراتر از توان سازمان‌های عمومی یا خصوصی متولی آن‌ها در جوامع مختلف است. مدیریت فضاهای عمومی- که بر کیفیت و شدت استفاده از این فضاها اثر دارد- فرایندی دارد که در چهار بُعد به هم مرتبط زیر انگاشت‌پردازی شده است:^{۸۲}

بُعد نخست، تولید مقررات مرتبط با استفاده و تضاد میان انواع استفاده از فضاهای عمومی: مقررات مربوط به استفاده از فضاهای عمومی و نیز تضاد میان استفاده‌ها به دو صورت تنظیم می‌شود: الف. به صورت رسمی با ابزارهای تجویزی چون آیین‌نامه‌های مصوب، و یا ب. به صورت غیررسمی با کارست‌ها و هنجارهای مصوب اجتماعی.

در این مقررات چارچوبی برای چگونگی استفاده از فضاهای عمومی، گشودن تضاد میان استفاده‌ها، تنظیم قوانین در زمینه دسترسی، و تعیین رفتار قابل قبول و غیرقابل قبول بیان شده است.^{۸۳}

بُعد دوم، سازمان‌دهی کارهای عادی و روزمرهٔ فضاهای عمومی: مناسب بودن عناصر کالبدی فضاهای عمومی با سازمان‌دهی کارآمد کارهای روزمره در ارتباط است. زیرساخت‌ها و تسهیلات موجود در فضاهای عمومی به منظور انجام کارکردهای مورد انتظار (کارکردهایی با موجودیت توچیه‌شدنی) نیازمند نگهداری هستند. این بُعد از مدیریت فضاهای عمومی، در پی تضمین قابل استفاده بودن فضاهای عمومی و تسهیلات چنین فضاهایی است.^{۸۴}

بُعد سوم، سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی، خدمات و منابع لازم برای تداوم زندگی فضای عمومی: استفاده‌ها و تضادهای قانونی و نگهداری کالبدی فضاهای عمومی نیاز به منابع مالی و دیگر منابع (چون نیروی انسانی) دارد. میزان تأثیر مقررات استفاده و

81. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, p. 71.
82. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, pp. 71-79.
83. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, p. 73.
84. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, p. 76.
85. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, p. 74.
86. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, p. 75.
87. Carmona & Magalhaes & Hammond, ibid, p. 72.

سازمان‌دهی کارهای روزمره با منابع اختصاص داده‌شده مرتبط است. منابع می‌توانند به شیوه‌های گوناگونی تأمین شوند که هر کدام ترکیبی متفاوت از قیود و محدودیت‌ها را از یک سو، و امکانات و پتانسیل‌ها را از سوی دیگر، به‌همراه دارند. تداوم دسترسی به منابع (شامل بودجه‌های مداوم برای کارهای روزمرهٔ مدیریتی و بودجه‌های مورد نیاز در هنگام بازتوسعه و بازطراحی فضاهای عمومی) را در برنامه‌ریزی و مدیریت فضاهای عمومی دارای اهمیت بسیار دانسته‌اند.^{۸۵}

بُعد چهارم، هماهنگی اقدامات در فضاهای عمومی: استقرار سه بُعد اصلی مدیریت فضاهای عمومی (مقررات، سازمان‌دهی، و منابع)، ترتیبات گسترده‌ای از مردم و سازمان‌ها را در بر می‌گیرد و از این رو است که نیاز به سازوکارهای هماهنگ‌کنندهٔ تضمینی میان تصمیم‌ها و اقدامات نهادهای تصمیم‌گیری و فعالیت‌های اجرایی را دارای اهمیت بسیار دانسته‌اند.^{۸۶}

۴.۳.۴. مدل‌های مدیریت فضاهای عمومی شهری

سه شیوهٔ مختلف تأکید بر چهار بُعد فرایند مدیریت فضاهای عمومی یعنی ابعاد هماهنگی، مقررات، سازمان‌دهی، و سرمایه‌گذاری را می‌توان در سه مدل مدیریت فضاهای عمومی به صورت زیر ردیابی کرد:^{۸۷}

مدل نخست، مدل حکومت‌پایه: در این مدل بر عرضهٔ عمومی خدمات فضای عمومی از سوی نهادهای بخش عمومی و نقش هماهنگ‌کننده، قانون‌گذار، نگهداشت‌کننده، و بودجه‌ریز این بخش تأکید می‌شود.

مدل دوم، مدل بازارپایه: در این مدل بر واگذاری کامل یا بخشی از نقش‌های معمول بخش عمومی به سازمان‌های بخش خصوصی از طریق ترتیبات قراردادی یا توافق‌های دوسویه تأکید می‌شود.

مدل سوم، مدل اجتماع‌پایه: این مدل مشابه مدل دوم است، اما در آن نقش‌هایی به سازمان‌های بخش اجتماع‌پایه (با داوطلبانه،

عمومی به منظور تولید سود و منفعت- به جای افزایش و بهبود کیفیت زندگی و کیفیت فضاهای شهری- استفاده شوند.^{۹۷}

خصوصی شدن، کالایی شدن و تجاری شدن فضاهای عمومی، اثرات دگرگون‌کننده‌ای بر شیوه‌های برنامه‌ریزی و مدیریت چنین فضاهایی دارد، اثراتی که شکل، میزان، و چگونگی کنترل نهادهای درگیر در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، و مدیریت جامعه بر فضاهای عمومی وارد می‌کند و توانسته و می‌تواند به ناهماهنگی میان نهادهای درگیر در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، و مدیریت فضاهای عمومی منجر شود و در نتیجه کارکرد کالبدی، روانی، اجتماعی، و سیاسی این فضاها را تضعیف و کارکرد اقتصادی، نمادین، و زیبایی‌شناختی فضاهای عمومی شده را تقویت کند و- به بیانی کلی- ماهیت عمومی بودن و رفاهی بودن این فضاها (یعنی در دسترس و در اختیار رفاهی عموم بودن) را با چالش روبه‌رو کند.^{۹۸}

۳. معرفی چارچوب پیشنهادی برای بازجست ذهنی عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، با توجه به خصالت‌های یکپارچگی، دانش پایه و اجتماع پایه بودن

بازجست ذهنی عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران نیاز به یک روش‌شناسی و چارچوب مشخص دارد. چارچوب پیشنهادی این مقاله فرایندی است شامل پنج مرحله کالان: نخست، معرفی پایه‌های نظری پشتیبان بازجست، دوم، معرفی فرایند بازجست، سوم، معرفی معیارهای تحلیل هر زمینه بازجست، و چهارم، به‌کارگیری فرایند بازجست در بزرگ‌شهر تهران (ت ۴). به‌کارگیری این روش‌شناسی در بزرگ‌شهر تهران به راه‌اندازی سیستم پشتیبان اطلاعات و پایه دانش لازم برای برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران کمک می‌کند.

به عنوان بخشی از حرکت به سوی حذف یا کاهش فاصله میان استفاده‌کننده‌گان و عرضه‌کنندگان خدمات عمومی، تفویض می‌شود.

۴.۲ دگرگونی ماهوی و کارکردی فضاهای عمومی شهری

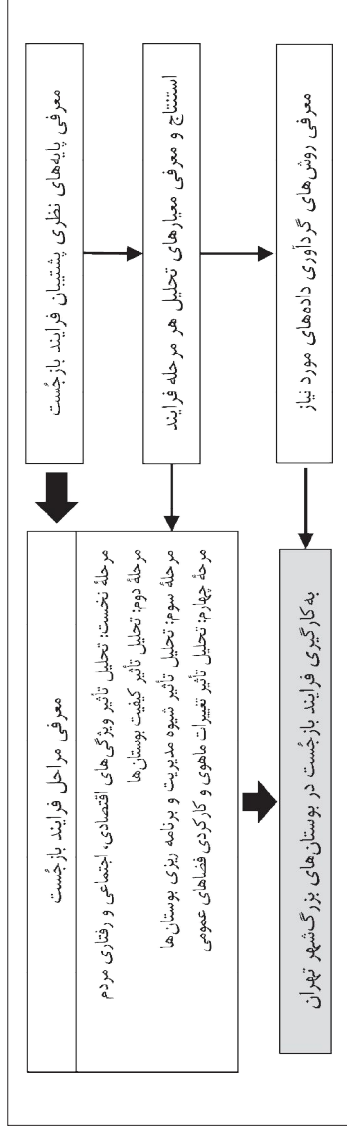
موضوع مهم و تعیین‌کننده در مورد فضاهای عمومی شهرها از دهه ۱۹۸۰ به بعد به ویژه در کشورهای بیشتر توسعه‌یافته که در آن‌ها فضاهای عمومی به صورتی فرآینده پیچیده شده‌اند- تغییر ماهیت و کارکرد، یعنی چندمنظوره بودن و خصالت دگرگون‌شوندگی، آن‌ها است، یعنی دربرگرفتن پیوستاری از تلقی آن‌ها، همچون فضاهای خدمات رفاه عمومی تا تبدیل به کالا شدن فضاهای عمومی^{۹۸}، یعنی تبدیل شدن به یک زمینه صرف خدمات (در برابر زمینه تولید)، زمینه بازرگانی، و ابزاری در نظارت و پابندین اجتماعی^{۹۹}، که متأثر از فرایند «جهانی شدن»؛ سیاست‌های «خصوصی شدن»^{۱۰۰}؛ «برنامه‌های بازاریابی شهر»^{۱۰۱}، و پیشرفت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات ایجاد شده‌اند. تغییر ماهیت و کارکرد فضاهای عمومی شهری یک مقوله‌بندی سه‌گانه خصوصی شدن، کالایی شدن و تجاری شدن^{۱۰۲} را به صورت زیر بر می‌گیرد:

نخست، خصوصی شدن فضاهای عمومی: که دو جنبه را در بر می‌گیرد، یکی گزار برنامه‌ریزی و مدیریت و طراحی فضاهای عمومی از بخش عمومی به بخش خصوصی (یعنی معرفی و گسترش اصول بازار در برخورد با فضاهای عمومی) و دیگری تبدیل فضاهای عمومی به فضاهای کنترل‌شده (یعنی ایجاد موانع صریح یا ضمنی بر طبق سنجه‌هایی چون فقر، جنس، سن، قومیت، و مذهب) برای ورود به و استفاده افراد از فضاهای عمومی.^{۱۰۳}

دوم، کالایی شدن فضای عمومی: که اشاره به توجه به فضای عمومی به عنوان یک کالای قابل خرید و فروش دارد.^{۱۰۴}

سوم، تجاری شدن فضاهای عمومی: به این معنا که فضاهای

88. commodification of public spaces
89. social surveillance
90. globalisation
91. privatisation policies
92. city-marketing programmes
93. commercialisation
94. Spocter, ibid, pp. 9- 14.
95. Spocter, ibid, p. 11; Daneshpour & Mahmoodpour, "Exploring the People's Perception of Urban Public Parks in Tehran", p. 687.
96. Spocter, ibid, p. 14.
97. Spocter, ibid, p. 10.
98. Daneshpour and Mahmoodpour, ibid.

و اندازه و شدت استفاده از فضاها) و کیفی (در مواردی چون وضعیت تسهیلات، دسترسی‌ها، و زیبایی‌شناختی فضاها، از یک سو و از دیگر سو، نیازها و انتظارات مردم از بوسن‌های شهری) است. رهیافت مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی، ماهیتی تکامل‌یابنده دارد که با به‌کارگیری آن در مورد موضوع این مقاله، از یک سو، اهداف، ارزش‌ها، و نیازها توسط فرایندهای برنامه‌ریزی‌نشده و از سوی دیگر، فرایندهای از پیش تدبیرشده بر پایه یافتن مشکلات فضایی بوسن‌ها (مشکل‌یابی) و یافتن راه‌های گشودن آن‌ها (مشکل‌گشایی) تعیین می‌شوند. این رهیافت به این صورت کار می‌کند که تجربه انباشته‌شده ناشی از اعمال

۱.۳. پایه‌های نظری پشتیبان چارچوب بازجست پیشنهادی

بر پایه مطالعات نظری در این مقاله (بند ۲)، چارچوبی یکپارچه، که در آن هماهنگی بین‌سازمانی جنبه‌ای کلیدی برای مدیریت هماهنگی افقی و نیز عمودی سیاست‌ها است^{۹۹} و دربردارنده چارچوبی دانش‌پایه، بر مبنای «مدل اجتماع‌پایه»^{۱۰۰} برای مدیریت فضاهای عمومی بزرگ‌شهر تهران، با تأکید بر اهمیت دریافت و مدیریت «دانش ضمنی»^{۱۰۱} برای بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوسن‌های شهری، نیز هست، پیشنهاد شده تا دستورکار راهبردی چارچوب پیشنهادی را به صورت نمایش‌داده‌شده در «ت ۵» (ماتریس نشان‌دهنده دستورکار راهبردی چارچوب پیشنهادی بر اساس سه خصلت یکپارچگی و اجتماع‌پایه و دانش‌پایه بودن) شکل دهد.

رهیافت‌های تحلیلی پشتیبان چارچوب پیشنهادی، شامل «رهیافت حسابرسی»^{۱۰۲} و رهیافت مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی است. «رهیافت حسابرسی» پایه‌ای برای عرضه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در سطح راهبردی برای بوسن‌های شهری است. این رهیافت در تحلیل بوسن‌های شهری بر ارزیابی پیوسته کیفیت و کمیت بوسن‌های شهری و نیز نیازهای اجتماعات تأکید دارد. معیارهای سنجش در این رهیافت دربرگیرنده دو جنبه کمی (در مواردی چون وسعت، تسهیلات، خدمات موجود،

99. A. Koresawa & J. Konvitz, "Towards a New Role for Spatial Planning", pp. 11- 30. ۴.۳.۲. نک: ۱۰۰. ۱.۳.۲. نک: ۱۰۱. 102. Dunnett & Swanwick & Woolley, ibid.

ت ۴ (بالا)، نمودار چارچوب دانش‌پایه پیشنهادی برای بازجست ذهنی عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوسن‌های بزرگ شهر تهران، مأخذ: نویسندگان.

ت ۵ (پایین). ماتریس نشان‌دهنده دستورکار راهبردی چارچوب پیشنهادی بر اساس سه خصلت یکپارچگی و اجتماع‌پایه و دانش‌پایه بودن، مأخذ: نویسندگان.

یکپارچه	دستورکار راهبردی چارچوب پیشنهادی
	- تأکید بر هدایت یکپارچه سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در مورد فضاهای عمومی و بوسن‌های شهری - هدایت یکپارچه و هماهنگ اقدامات مرتبط با برنامه‌ریزی و مدیریت بوسن‌های شهری
اجتماع‌پایه	- تأکید بر درگیر کردن اجتماع/ مردم در برنامه‌ریزی و مدیریت بوسن‌ها و ایجاد و تکمیل پایه دانش بوسن‌های شهری در زمینه محلی
دانش‌پایه	- تأکید بر دریافت دانش ضمنی در برنامه‌ریزی بوسن‌های شهری - راه‌اندازی/ اصلاح/ تکمیل سیستم‌های پشتیبان تصمیم‌گیری به عنوان پایه دانش برنامه‌ریزی و مدیریت بوسن‌های شهری

۱۰۳. نک: دانشپور، همان.

104. data banks

۱۰۵. همان.

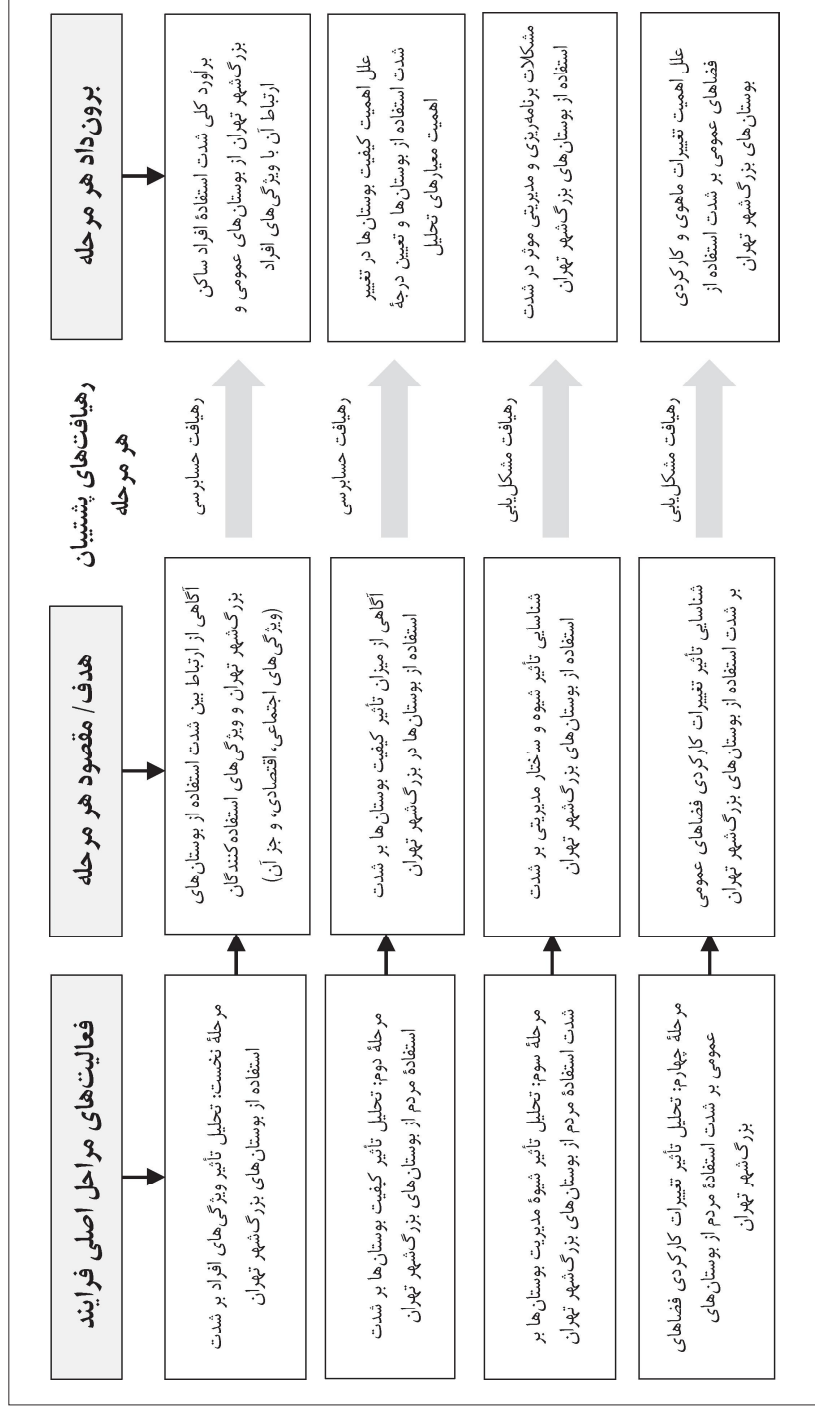
۱۰۶. نک: بند ۴ در ادامه.

ت ۶. نمودار معرفی فرایند بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، مأخذ: نویسندگان.

۲.۳. معرفی فرایند بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌ها

بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران در چارچوب پیشنهادی، برای ردیابی ذهنیت و دریافت «دانش ضمنی» مردم از نیازها و مشکلات محتوایی و روندکاری بوستان‌ها- که یا به صورت تسهیل‌کننده و یا بازدارنده استفاده مردم از بوستان‌های این شهر استفاده می‌شوند- به منظور به‌کارگیری و تأکید بر آن‌ها در فرایند سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت این فضاها در چند مرحله به هم مرتبط پی‌گیری شده است (ت ۶) که در زیر معرفی می‌شود.^{۱۰۶}

فرد، گروه، و کل جامعه در یک فرایند برگشت‌پذیر بر فرایندهای تصمیم‌گیرنده اهداف، ارزش‌ها، و نیازها- که خود فعالیت‌های آتی مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی را برمی‌انگیزند- اثر می‌گذارد.^{۱۰۳} ویژگی بارز این رهیافت وابستگی آن به مجموعه گسترده‌ای از اطلاعات ذخیره‌شده در یک حافظه (چون انواع بانک‌های داده^{۱۰۴} و سیستم‌های پشتیبان تصمیم‌گیری) است که هرگاه مشکل‌گشا نیاز به داشتن اطلاعاتی را حس کند، می‌تواند آن را از حافظه بازگرداند و در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر، آن اطلاعات را گردآوری و به حافظه بیافزاید و در نتیجه امکان مشکل‌گشایی فراهم می‌شود و گسترش می‌یابد.^{۱۰۵}

۳.۲.۱. مرحله نخست، تحلیل تأثیر ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، و رفتاری مردم بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

در پاسخ به زمینه نخست که تحلیل ویژگی‌های استفاده‌کنندگان مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است، در پژوهش پایه این مقاله شدت استفاده از بوستان‌ها، با بررسی تعداد دفعات مراجعه افراد به بوستان‌ها در طول یک سال و ارتباط آن با ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، و رفتاری افراد همچون سن، جنس، وضعیت اشتغال، و وضعیت تأهل، با به‌کارگیری «رهیافت حسابرسی» برای پشتیبانی انجام این امر بررسی شد.^{۱۰۷} هدایت فرایند بازجست مبتنی بر این رهیفات - که بر ارزیابی پیوسته کیفیت و کمیت بوستان‌های شهری و نیازهای اجتماع در بوستان‌ها تأکید دارد - برای ساخت پایه‌هایی لازم برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در سطح راهبردی برای بوستان‌های شهری استفاده شده است.

۳.۲.۲. مرحله دوم، تحلیل تأثیر کیفیت بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

در پاسخ به زمینه دوم بازجست، تأثیر کیفیت بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران بر پایه نظر مردم و سنجش ذهنیت مردم برای دریافت و مدیریت «دانش ضمنی» موجود میان آن‌ها، به‌دست آمد (نک: ۳.۲.۴). رهیفات پشتیبان انجام این امر نیز «رهیفات حسابرسی» است. برونداد این مرحله، تأیید اهمیت کیفیت بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌ها و تعیین درجه اهمیت هر یک از معیارهای سنجش کیفیت بر شدت استفاده از بوستان‌ها است. میزان اهمیت هر یک از معیارهای سنجش کیفیت بوستان‌ها با استفاده از پرسش‌هایی تعیین گردید که مهم‌ترین آن پرسش‌ها دلایل استفاده از بوستان‌ها، انتظارات استفاده‌کنندگان و استفاده‌کنندگان و مشکلات استفاده‌کنندگان از بوستان‌ها بود.

۳.۲.۳. مرحله سوم، تحلیل تأثیر شیوه مدیریت و برنامه‌ریزی بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

در پاسخ به زمینه سوم که تحلیل تأثیر ویژگی‌های ساختار مدیریت بوستان‌ها بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است، عوامل مدیریتی مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران شناسایی شدند. عوامل موردنظر در یک چارچوب مشکل‌سو و بر پایه نظر مردم و سنجش ذهنیت مردم و تصمیم‌گیران شهری مرتبط برای دریافت و مدیریت «دانش ضمنی» موجود میان آن‌ها، ردیابی شد (نک: ۳.۲.۴). رهیفات پشتیبان انجام این امر «رهیفات مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی» است. برونداد این مرحله، ردیابی مشکلات مدیریتی دارای اثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است.

۳.۲.۴. مرحله چهارم، تحلیل تأثیر تغییرات ماهوی و کارکردی فضاهای عمومی بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

در پاسخ به زمینه چهارم که تحلیل تأثیر تغییرات ماهوی و کارکردی فضاهای عمومی شهری (یعنی سه زمینه خصوصاً شدن، کالایی‌شدن، تجاری‌شدن) بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است، این موضوع در چارچوب بررسی دلایل استفاده نکردن از بوستان‌ها از دیدگاه مردم ردیابی و آکاوای شد.^{۱۰۸} رهیفات پشتیبان انجام این امر نیز جنبه مشکل‌یابی «رهیفات مشکل‌یابی - مشکل‌گشایی» است. برونداد این مرحله معرفی اهمیت و تأثیر تغییرات ماهوی و کارکردی بوستان‌ها بر شدت و تمایل به استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است.

۳.۳. معرفی معیارها و سنججه‌های بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های شهری

بر پایه چارچوب نظری این مقاله (بند ۲)، معیارها و سنججه‌های

۱۰۷. نک: بند ۳.۲.۴ در ادامه.

۱۰۸. نک: بند ۳.۲.۴ در ادامه.

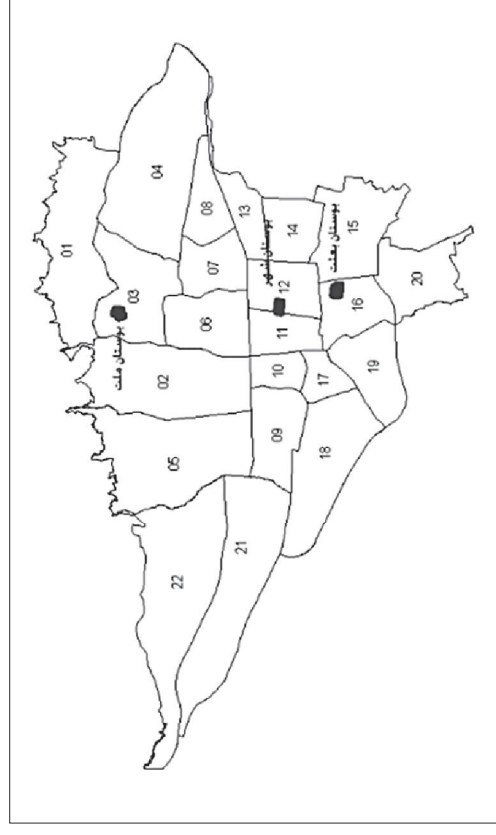
مراحل فرایند بازچسب	زمینه‌های اصلی تحلیل	معیارهای تحلیل	سنجش‌های تحلیل	
ویژگی‌های استفاده‌کنندگان	ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری	ساختار اقتصادی استفاده‌کنندگان	- وضعیت اشتغال استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری - سطح درآمد استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری	
		ساختار اجتماعی استفاده‌کنندگان	- ویژگی‌های بیولوژیکی استفاده‌کنندگان (چون ساختار سنی و جنسیت) - سایر ویژگی‌های استفاده‌کنندگان (چون وضعیت تاهل و سطح سواد)	
کیفیت بوستان‌های شهری	ویژگی‌های کارکردی-فعالیتی بوستان‌های شهری؛ ویژگی‌های کیفی	کارکرد بوستان‌های شهری	- زیست‌محیطی - زیبایی‌شناختی - اجتماعی - نمادین - سلامت	
		فعالیت‌های ممکن در بوستان‌های شهری از سوی استفاده‌کنندگان	- فعالیت‌های ضروری - فعالیت‌های اختیاری	
	ویژگی‌های کالبدی بوستان‌های شهری؛ ویژگی‌های کمی	اجتماع‌پذیر بودن فضای بوستان‌های شهری	- میان‌کنش‌های اجتماعی - شرایط دسترسی - شبکه ارتباطات موجود و در دسترس	
		دسترسی به/ از بوستان‌های شهری	- کاربرد فضای پیرامون	
	ویژگی‌های مرتبط با نیازها و خواسته‌های استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری	طراحی فضای بوستان‌های شهری	- مقیاس فضا - امکانات و تجهیزات	
		ویژگی‌های شکلی بوستان‌های شهری	- ویژگی‌های زیبایی‌شناختی - تمایز - جذابیت	
	ویژگی‌های مدیریتی بوستان‌های شهری	نیازهای جسمی و روانی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری	- آسایش جسمی و روانی - مشغولیت فعال - اکتشاف و یادگیری	
		حقوق مدنی استفاده‌کنندگان از بوستان‌های شهری (کک: ۲۰۲۰)	- قابلیت دسترسی برای همگان - برآورده شدن نیازهای همگان	
	برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های شهری	ویژگی‌های مدیریتی بوستان‌های شهری	مقررات مرتبط با استفاده و تضاد میان انواع استفاده از بوستان‌های شهری	(معیارهای تحلیل در این زمینه‌ها با بازچسب در اسناد برنامه‌ریزی مربوط به بوستان‌ها و مصاحبه‌ها با افراد درگیر در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بوستان‌ها زیبایی و مشکلات بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران در این زمینه استخراج شد، از این رو در این زمینه‌ها معیارهای سنجش موجود نیست).
			نگهداشت کالبدی بوستان‌های شهری	-
- سرمایه‌گذاری در بوستان‌های شهری - خدمات در بوستان‌های شهری			-	
هماهنگی میان اقدامات در بوستان‌های شهری وجود سیستم‌های پشتیبان برنامه‌ریزی و پایه دانش مرتبط با بوستان‌های شهری			-	
تغییرات ماهوی و کارکردی بوستان‌های شهری	ویژگی‌های ماهوی و کارکردی بوستان‌های شهری	خصوصی شدن بوستان‌های شهری	- موانع صریح یا ضمنی در استفاده از بوستان‌های شهری	
		تجاری شدن بوستان‌های شهری	هنرینه خدمات ارائه شده در بوستان‌های شهری	
		تفسیر ماهیت بوستان‌های شهری	- ترس از فضای باز شهری - ترس از خطر بیگانه - چگونگی و میزان استفاده مردم از فضای مجازی	

ت ۷. ماتریس معرفی معیارها و سنجش‌های بازچسب عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های شهری، مأخذ: نویسنده‌گان.

تحلیل بوستان‌ها با بررسی، بازیابی، و ترکیب معیارهای سنجش در دیدگاه‌های مختلف. به صورتی که در جدول «۷» معرفی شده است. تعیین‌گر دیدند. در تعیین معیارها، سنججه‌ها، افزون بر تلاش برای جامع‌بودن، به امکان‌پذیری سنجش معیارها نیز توجه شده است.

۴. معرفی فرایند به‌کارگیری چارچوب پیشنهادی بازجست ذهنی عوامل مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌ها در بزرگ‌شهر تهران

با توجه به اینکه بوستان‌های شهری از مهم‌ترین فضاهای عمومی شهری هستند و افزون بر مزیت‌های زیست‌محیطی، اقتصادی، و سلامت برای افراد ساکن در شهرها، نقش مهمی در ایجاد و گسترش میان‌کنش‌های اجتماعی دارند، دو دیدگاه در مورد بوستان‌های شهری ردیابی شده است: در دیدگاه سنتی- که به گستردگی در بسیاری از جوامع معتبر است- بوستان‌های شهری به منزله عرصه‌کنندگان فعالیت‌ها و فرصت‌های تفریحی مورد توجه قرار می‌گیرند. دیدگاه نوین فراتر از ارزش سنتی

۸. مکان سه بوستان انتخاب‌شده در نقشه بزرگ‌شهر تهران، مأخذ: نویسندگان.

بوستان‌ها می‌رود و به نقش‌های گسترده‌تر بوستان‌ها همچون سرزندگی و زیست‌پذیری، رفاه افراد ساکن، و اجتماعات شهری توجه می‌کند. این ویژگی‌ها از یک سو و از سوی دیگر، دامنه گسترده فضاهای عمومی شهری که امکان مطالعه همه گونه‌های فضای عمومی در یک مطالعه را دشوار می‌کند، به تأکید بر بوستان‌های شهری، به طور یک نمونه از فضاهای عمومی شهری، در این مقاله منجر شد. افزون بر آن، با توجه به دشواری مطالعه همه بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، سه بوستان ملت، شهر، و بعثت از میان بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران برای مطالعه پایه این مقاله، به دو دلیل انتخاب شدند:

نخست. توجه به همه نواحی بزرگ‌شهر تهران (بوستان ملت در شمال بزرگ‌شهر تهران، بوستان شهر در مرکز و ناحیه تاریخی شهر و بوستان بعثت در جنوب و در ناحیه‌ای با افت شهری)، و دوم. مشابه بودن این سه بوستان از نظر قدمت، وسعت، و مقیاس کارکردی (در برنامه‌های شهری تهران، هر سه بوستان با کارکرد در سطح کل شهر معرفی شده‌اند)،

«۸» مکان بوستان‌های مذکور را در تهران نشان می‌دهد.

فرایند پیشنهادی بازجست عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های شهری به صورتی که در بند ۳ این مقاله معرفی شد، در چهار مرحله زیر و با هدف پی‌گیری «دانش ضمنی» مورد نظر در مورد بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران (شامل سه بوستان ملت، شهر، و بعثت)^{۱۱،۱۲} به کار گرفته شد: مرحله نخست: تحلیل شدت استفاده و ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از سه بوستان بزرگ‌شهر تهران؛ مرحله دوم: تحلیل تأثیر کیفیت بوستان‌ها بر شدت استفاده از سه بوستان بزرگ‌شهر تهران؛

مرحله سوم: تحلیل تأثیر مدیریت بوستان‌ها بر شدت استفاده از سه بوستان بزرگ‌شهر تهران؛ مرحله چهارم: تحلیل تأثیر تغییرات ماهوی و کارکردی بوستان‌ها بر شدت استفاده از سه بوستان بزرگ‌شهر تهران.

۱.۴ معرفی روش گردآوری داده‌های مورد نیاز بازجست و راه‌اندازی سیستم پشتیبان اطلاعات

برای برنامه‌ریزی و مدیریت سه بوستان انتخاب‌شده در بزرگ‌شهر تهران

برای تولید دانش و اطلاعات لازم و گردآوری داده‌های مورد نیاز انجام فرایند بازجست پیشنهادشده در این مقاله و نیز راه‌اندازی سیستم پشتیبان اطلاعات لازم برای برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران از سه روش استفاده شده است: نخست، روش مبتنی بر طراحی و تکمیل پرسش‌نامه به صورت مجازی، دوم، روش مبتنی بر مشاهده مستقیم نویسندگان تحلیلگر از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، و سوم، روش مبتنی بر مصاحبه نویسندگان با تصمیم‌گیران در نهادهای درگیر در برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های این بزرگ‌شهر.

سه روش مورد استفاده در زیر تشریح شده‌اند.

۱.۱.۴ روش نخست، روش مبتنی بر طراحی و تکمیل پرسش‌نامه به صورت مجازی

برای تولید اطلاعات مورد نیاز، پرسش‌نامه‌ای طراحی و با استفاده از دو مسیر توزیع پرسش‌نامه در مکان و توزیع پرسش‌نامه به صورت مجازی، تکمیل شد. هدف از طراحی، توزیع، تکمیل، و پردازش پرسش‌نامه تعمیم نتایج به‌دست‌آمده نیست، بلکه هدف نشان‌دادن و به دست آوردن «دانش ضمنی» لازم از بخشی از تمایلات موجود مرتبط با عوامل مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران است. بنا بر این برای انتخاب جامعه آماری (اندازه نمونه) از روش‌های دقیق تحلیل آماری استفاده نشده است. در عین حال، اعتبار نتایج حاصله، از روش آزمون فرضیه، تأیید شده است و تحلیل انجام‌شده با سطح اطمینان ۹۵٪ در بازه اطمینان کمتر از ۱۰٪ قرار دارد و با این

فرض می‌تواند مورد استناد باشد. ویژگی‌های دو مسیر موازی در زیر معرفی شده‌اند:

الف. در مسیر نخست، پرسش‌نامه‌های طراحی‌شده در محل و میان استفاده‌کنندگان سه بوستان ملت، شهر، و بعثت (سه بوستانی که با ویژگی‌هایی مشابه اما در سه موقعیت مکانی متفاوت در بزرگ‌شهر تهران برای بازجست مورد نظر انتخاب شدند) توزیع و تکمیل شد.^{۱۱۰} هدف از این مسیر توزیع، استفاده از نظرات استفاده‌کنندگان از بوستان‌ها بوده است (ت ۶). تکمیل پرسش‌نامه‌ها، با وجود محدودیت‌ها و مشکلات ویژه این‌گونه توزیع (چون تمایل اندک مردم به پاسخ‌گویی)، با فراهم کردن امکان تماس مستقیم با جامعه مورد برنامه‌ریزی و موضوع برنامه‌ریزی، شناخت و تحلیل ویژگی‌ها و مشکلات استفاده‌کنندگان از بوستان‌ها را به‌ویژه در یک فرایند مشکل‌یابی مبتنی بر «رهیافت مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی»^{۱۱۱} ممکن می‌کند. از این رو تعداد ۲۶ پرسش‌نامه از استفاده‌کنندگان بوستان ملت، ۱۲ پرسش‌نامه از استفاده‌کنندگان بوستان شهر و ۱۲ پرسش‌نامه^{۱۱۲} از استفاده‌کنندگان از بوستان بعثت تکمیل و برای پردازش نتایج گردآوری شدند.

ب. در مسیر دوم، پرسش‌نامه طراحی‌شده به صورت مجازی و با استفاده از پست الکترونیک در میان افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران در سال ۱۳۸۷ توزیع شد. برای این منظور در حدود ۵هزار پرسش‌نامه با نامه الکترونیکی و به صورت تصادفی برای افراد مختلف در بزرگ‌شهر تهران فرستاده شد. از این تعداد پرسش‌نامه، در مدت یک ماه^{۱۱۳} از ۲۵۴ نفر پاسخ دریافت شد. هدف از این مسیر توزیع پرسش‌نامه، افزون بر آزمون امکان‌پذیری این شیوه بازجست بر پی‌گیری «دانش ضمنی» مورد نظر در خصوص بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران (یعنی یک هدف فرعی این مقاله^{۱۱۴})، استفاده از نظرات افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران، در دو مقام استفاده‌کنندگان و استفاده‌کنندگان از بوستان‌ها، بوده است. با استفاده از این روش، امکان آگاه شدن

۱۱۰. نک: ۱.۴.

111. problem-finding-problem-solving approach

۱۱۲. در سال ۱۳۸۷.

۱۱۳. در فاصله شهریورماه تا مهرماه سال ۱۳۸۷.

۱۱۴. نک: ۱.۱ و ۲.۱.

از نظرات همه افراد بهره‌برنده استفاده‌کنندگان از بوستان‌ها یعنی بخش نادیده‌گرفته‌شده از جامعه مورد برنامه‌ریزی در گردآوری اطلاعات از بوستان‌های شهری- و تعیین مشکلات ذهنی آن‌ها فراهم گردید. یک نقطه ضعف توزیع مجازی پرسش‌نامه، بالاتر بودن سطح سواد جامعه آماری مورد نظر نسبت به جامعه واقعی و محدود بودن دامنه گروه سنی پاسخ‌دهندگان در مقایسه با کل جامعه است. پاسخ‌دهندگان بیشتر در گروه سنی ۲۰ تا ۴۵ ساله بودند. از نقاط قوت این گونه توزیع پرسش‌نامه و گردآوری اطلاعات، دقت و توجه بیشتر افراد در پاسخ به پرسش‌ها، به دلیل انتخاب پاسخگویی به صورت کاملاً اختیاری بوده است.

۲.۱.۴. روش دوم، روش مبتنی بر مشاهده مستقیم تحلیلگرها در بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

به منظور دستیابی به شناخت اولیه از چگونگی و شدت استفاده مردم از بوستان‌ها، نویسندگان تحلیلگر روش مشاهده مستقیم را نیز به کار برده‌اند تا اطلاعات پشتیبان اولیه حاصل شود و مکمل نتایج به‌دست‌آمده از توزیع، تکمیل، و پردازش پرسش‌نامه‌ها و نیز شیوه مجازی بازجست در تحلیل اطلاعات باشد. به این منظور نویسندگان با استفاده از روش مذکور، در همان مقطع زمانی، در ساعات مختلف روز و در روزهای مختلف هفته (در جمع به مدت حدود ۷۰ ساعت)، برآوردی از میزان حضور مردم در بوستان‌ها و فعالیت‌های انجام‌شده آن‌ها از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران و به‌ویژه سه بوستان ملت، شهر، و بعثت به دست آوردند.

۳.۱.۴. روش سوم، روش مبتنی بر مصاحبه نویسندگان تحلیلگر با تصمیم‌گیران شهری در نهادهای درگیر در مدیریت بوستان‌ها

به منظور آگاهی از مشکلات برنامه‌ریزی و مدیریتی بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران در همان مقطع زمانی نویسندگان

مصاحبه‌هایی نیمه‌ساختاریافته با برخی تصمیم‌گیران شهری در نهادهای تصمیم‌گیرنده و مدیران و برنامه‌ریزان بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران شامل سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، شهرداری مرکزی تهران، شورای اسلامی شهر تهران، اداره فضای سبز منطقه ۳ شهر تهران، دفتر پارک ملت، دفتر پارک شهر، و دفتر پارک بعثت انجام دادند تا اطلاعاتی کلی را در خصوص شیوه و مشکلات مدیریتی بوستان‌های شهری بزرگ‌شهر تهران ردیابی کنند.

۲.۴. مراحل پیشنهادی مقاله در بازجست اطلاعات

در این مقاله، برای بازجست اطلاعات برای برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، سه مرحله پیشنهاد می‌شود.

۱.۲.۴. مرحله نخست: تحلیل تأثیر ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی افراد بر شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران

در این مرحله برای ردیابی شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران، تعداد دفعات مراجعه افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران به بوستان‌ها (هر روز، بیش از یک بار در هفته، هر هفته، هر دو هفته، هر سه ماه، هر شش ماه یک بار و سالی یک بار) در طی یک سال بررسی شد و بر مبنای آن این امکان فراهم آمد که پرسش‌شوندگان به سه گروه استفاده‌کنندگان دائمی / منظم (یعنی افرادی که حداقل یک بار در ماه از بوستان‌ها استفاده می‌کنند)، کم استفاده‌کنندگان (یعنی افرادی که کمتر از یک بار در ماه، دو یا سه بار در سال و یا کمتر از یک بار در شش ماه از بوستان‌ها استفاده می‌کنند) و استفاده‌کنندگان (یعنی افرادی که یک بار در سال یا کمتر از بوستان‌ها استفاده می‌کنند) دسته‌بندی شوند (ت ۹) و در پاسخ به پرسش ویژگی‌های این سه گروه، بر پایه سنجه‌های سن، جنس، وضعیت اشتغال، و وضعیت تأهل

۱۱۵. از آنجایی که امکان اختیار انتخاب چند سنجه برای هر معیار توسط یک پرسش‌شونده در نظر گرفته‌شده بود، مجموع درصد شدت اهمیت سنجه‌ها در برخی جداول از صد در صد بیشتر شده است.

بوستان ملت، شهر، و بعثت) از پرسش‌شوندگان، نتایج زیر به دست آمد. با توجه به اینکه بررسی و تحلیل شدت اهمیت هریک از سبجه‌های تحلیل، بر اساس تعداد پاسخ‌های پرسش‌شوندگان به یک سبجه (ویژگی‌های کیفی) نسبت به کل تعداد پرسش‌شوندگان انجام گرفته است^{۱۱۵}:

الف. بررسی و تحلیل ویژگی‌های کیفی، کارکرد زیست‌محیطی و زیبایی‌شناختی (اندت از محیط طبیعی) و کارکرد سلامت روانی (رهایی کوتاه‌مدت از مشکلات زندگی روزمره)، نشان از آن داشت که فعالیت‌های ضروری (چون فعالیت ورزشی و پیاده‌روی)، فعالیت اصلی سه بوستان را شکل می‌دهد و این بوستان‌ها دارای کارکرد سیاسی و اقتصادی نیستند (ت ۱۲).

ت ۹ (بالا). ماتریس نشان‌دهنده شدت استفاده مردم از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران، مآخذ: نویسندگان.
ت ۱۰ (پایین). ماتریس نشان‌دهنده تأثیر ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی مردم در شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران، مآخذ: نویسندگان.

افرادی با ویژگی‌های مختلف، در استفاده کردن یا نکردن از بوستان‌ها، مشخص شود (ت ۱۰).

در این واکاوی، استفاده‌کنندگان و کم‌استفاده‌کنندگان از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران (سه بوستان ملت، شهر، و بعثت)، ۴۸ درصد کل پرسش‌شوندگان را به خود اختصاص می‌دهند. این امر نشان‌دهنده این است که استفاده از بوستان‌های شهری در بزرگ‌شهر تهران- برخلاف بوستان‌های برخی از کشورهای بیشتر توسعه‌یافته- رواج دارد. نتایج به‌دست‌آمده از ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی پرسش‌شوندگان بر این دلالت دارد که شدت استفاده افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران با ویژگی‌های بیولوژیکی و اجتماعی- اقتصادی متفاوت از بوستان‌ها یکسان نیست: در میان استفاده‌کنندگان دائمی، افراد میان‌سال و سال‌خورده بیشترین شدت استفاده و افراد جوان کمترین شدت استفاده از بوستان‌ها را دارند، مردان بیشتر از زنان، افراد مجرد بیشتر از افراد متأهل، و افراد غیرشاغل بیشتر از افراد شاغل از بوستان‌ها استفاده می‌کنند.

۲.۲.۴. مرحله دوم، تحلیل تأثیر کیفیت بوستان‌ها بر شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران

در این مرحله از بازجست که با هدف پی‌گیری «دانش ضمنی» موردنظر و بر پایه نظر پرسش‌شوندگان از تأثیر کیفیت بوستان‌های سه‌گانه مذکور بزرگ‌شهر تهران بر شدت استفاده از بوستان‌ها انجام شده است، میزان اهمیت کیفیت بوستان‌ها (شامل ویژگی‌های کیفی و کمی فضاها و استفاده‌کنندگان)، با استفاده از پرسش‌هایی، دلایل استفاده و انتظارات افراد از بوستان‌ها و اهمیت هر کدام از معیارهای سنجش کیفیت شدت استفاده ردیابی شده است (ت ۱۱ تا ۱۳).

بر پایه بازجست انجام‌شده در مورد افزایش شدت استفاده از بوستان‌های سه‌گانه انتخاب‌شده در بزرگ‌شهر تهران (سه

پرسش‌شوندگان	هر روز	نیش از یک بار در هفته	هر هفته	هر دو هفته	هر ماه	شش ماه یک بار و کمتر	شش ماه یک بار و کمتر	استفاده‌کنندگان دائمی / منظم	
								تعداد	درصد
۴۰	۱۷	۲۳	۲۱	۲۵	۸۴	۹۴	۰/۳۱	۰/۳۱	
۰/۱۳	۰/۰۵	۰/۰۷۵	۰/۰۷	۰/۰۸۵	۰/۲۸	۰/۳۱	۰/۱۳	۰/۱۳	
					۰/۵۶				

وضعیت اشتغال	وضعیت تاهل	وضعیت نامتاهل	مجرد	زن	بالای ۴۶	گروه سنی (سال)		گروه جنسی	وضعیت تاهل	وضعیت اشتغال	ویژگی‌های پرسش‌شوندگان
						۲۶ تا ۳۶	۳۶ تا ۴۵				
۰/۶۸	۰/۵۵	۰/۷۲	۰/۶۴	۰/۶۱	۰/۷۵	۰/۸۴	۰/۵۹	۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۵۹	استفاده‌کنندگان دائمی (درصد)
۰/۲۲	۰/۱۸	۰/۲۳	۰/۲۰	۰/۲۶	۰/۱۳	۰/۰۹	۰/۳۰	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۳۰	کم استفاده‌کنندگان (درصد)
۰/۱۰	۰/۲۷	۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰۶	۰/۱۱	۰/۰۸	۰/۱۱	۰/۱۱	استفاده‌کنندگان (درصد)
۱۹۴	۱۱۰	۱۲۶	۱۸۲	۱۲۲	۲۲	۴۶	۶۶	۱۷۰	۶۶	۶۶	مجموع (نفر)

شدت اهمیت (درصد)	زیرسجدهای تحلیل	شدت اهمیت (درصد)	سنجدهای تحلیل	معیارهای تحلیل	زمینه بازجست
۰/۷۰	لذت از محیط (چون لذت و استفاده از فضای سبز و محیط طبیعی و استفاده از هوای پاک)	۰/۱۲	کارکرد زیست محیطی و زیبایی شناسی	سنجدهای تحلیل	زمینه بازجست
۰/۴۳	رهایی کوتاه مدت از مشکلات زندگی روزمره	۰/۰۵	کارکرد روانی	شرایط دسترسی	
۰/۳۹	انجام فعالیت های اجتماعی (چون آوردن کودکان برای بازی، معاشرت با دیگران، ملاقات دوستان و آشنایان، و گردش خانوادگی)	۰/۴۹	کارکرد اجتماعی	کاربرد زمین پیرامون	
۰/۱۴	حضور در انواع رخدادهای (چون نمایشگاه، بازارچه، مراسم ویژه مذهبی یا فرهنگی)	۰/۳۴	کارکرد نمادین	مقیاس فضا	
۰/۴۷	انجام فعالیت های ورزشی (شامل پیاده روی)	۰/۴۷	فعالیت های ضروری	گونگونی فضاها	
۰/۱۰	انجام فعالیت های فرهنگی و اجتماعی (چون مطالعه کردن، تماشای دیگران، استفاده از کتابخانه ها، یا دیگر مراکز فرهنگی بوستان)	۰/۵۵	فعالیت های اختیاری	امکانات و تجهیزات	
۰/۰۸	میان کنش اجتماعی و رخدادهای ویژه	۰/۶۵	فعالیت های اجتماعی	ایمنی و امنیت	

ت ۱۱ (بالا)، ماتریس نشان دهنده اهمیت نسبی ویژگی های کیفی بر شدت استفاده از سه بوستان انتخاب شده: بزرگ شهر تهران، مآخذ: نویسندگان.

ت ۱۲ (میان)، ماتریس نشان دهنده اهمیت ویژگی های کالبدی بوستان ها بر شدت استفاده از بوستان های بزرگ شهر تهران، مآخذ: نویسندگان.

ب. ویژگی های کمی و کالبدی، شکل فضا، وجود محیط طبیعی و فضای سبز و جذابیت فضا بیشترین اهمیت مورد انتظار استفاده کنندگان از بوستان ها را در افزایش شدت استفاده از بوستان های مورد مطالعه دارد. ایمنی و امنیت و امکانات و تجهیزات فضای بوستان ها در درجه اهمیت دوم است و دسترسی به فضای بوستان ها از طرف پرسش شوندگان اهمیت اندکی در تغییر شدت استفاده از بوستان ها دارد (ت ۱۳).
پ. برآورده شدن نیازهای آسایش جسمی و روانی و مشغولیت فعال از مهم ترین نیازهای استفاده کنندگان از سه بوستان است؛ در حالی که مشغولیت منفعل و اکتشاف و یادگیری در فضا درجه اهمیت اندکی دارد و در زمینه حقوق استفاده کنندگان^{۱۱۶} قابلیت دسترسی فضای بوستان ها برای همه پرسش شوندگان اهمیت بالایی داشته است.

ت ۱۳ (پایین)، ماتریس نشان دهنده اهمیت نیازهای استفاده کنندگان در شدت استفاده از سه بوستان انتخاب شده در بزرگ شهر تهران، مآخذ: نویسندگان.

شدت اهمیت (درصد)	سنجدهای تحلیل	معیارهای تحلیل	زمینه بازجست
۰/۱۲	شرایط دسترسی	دسترسی	
۰/۰۵	کاربرد زمین پیرامون		
۰/۴۹	مقیاس فضا	طراحی فضا	
۰/۳۴	گونگونی فضاها		
۰/۴۷	امکانات و تجهیزات		
۰/۵۵	ایمنی و امنیت		
۰/۶۵	عناصر طبیعی و فضای سبز		
۰/۱۵	ویژگی های زیبایی شناسی		
۰/۰۵	تمايز / تشخیص فضا	شکل فضا	
۰/۴۴	جذابیت فضا		
۰/۳۹	نظافت و پاکیزگی		

شدت اهمیت (درصد)	سنجدها	معیارها	زمینه بازجست
۰/۵۵	قابلیت دسترسی برای همگان	حقوق استفاده کنندگان	
۰/۱۳	برآورده شدن نیازهای همگان		
۰/۶۵	آسایش جسمی و روانی	نیازهای استفاده کنندگان	نیازهای استفاده کنندگان از بوستان های مورد مطالعه در بزرگ شهر تهران
۰/۷۵	آرمیدگی		
۰/۵۷	مشغولیت فعال		
۰/۲۰	مشغولیت منفعل		
۰/۰۹	اکتشاف و یادگیری		

۳.۲.۴. مرحله سوم، تحلیل تأثیر شیوه مدیریت بوستان‌ها بر بوستان‌ها و نیز پرسش‌شوندگان، پرسش‌هایی به مقصود شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران مشکل‌یابی، از جمله یافتن مشکلات مرتبط با شیوه مدیریت برای تحلیل تأثیر شیوه مدیریت بوستان‌ها بر شدت استفاده بوستان‌ها، طراحی شد، تا امکان ردیابی این جنبه از «دانش از بوستان‌های انتخاب‌شده مذکور در بزرگ‌شهر تهران، بر پایه ضمنی» فراهم شود. نتایج به‌دست‌آمده در «ت ۱۴» معرفی نظرات افراد درگیر در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، و مدیریت شده است.

معیارهای تحلیل	مشکلات مدیریتی مؤثر بر شدت استفاده از بوستان‌های مورد مطالعه در بزرگ‌شهر تهران و بر پایه مستندات موجود در طرح جامع شهر تهران، ۱۳۸۶
مقررات مرتبط با استفاده و تضاد میان انواع استفاده از بوستان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - ناهماهنگی و چندپارگی تصمیم‌گیری در مورد کارکردهای گوناگون موجود در بوستان‌ها (چون کارکردهای اجتماعی، فرهنگی و ورزشی). - نبود چارچوب قانونی و مقررات مشخص به‌عنوان پایه تصمیم‌گیری در مورد حفظ و گسترش بوستان‌ها و نبود ضمانت اجرایی برای قوانین موجود. - نبود چارچوب برنامه‌ریزی مشخص و یکپارچه برای هماهنگی فعالیت‌ها و استفاده‌های گوناگون بوستان‌ها در بزرگ‌شهر تهران (تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای این فعالیت‌ها به‌صورت پراکنده و مقطعی و از سوی معاونت‌های مختلف شهرداری انجام می‌شود). - کم‌توجهی/بی‌توجهی به کارکردهای گوناگون بوستان‌ها.
نگهداشت کالبدی بوستان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - اختصاص مکان‌های نامناسب به بوستان‌ها در برنامه‌های شهری بدون توجه به امکان اجرای آن. - کمبود بوستان در بیشتر نواحی شهر بزرگ‌شهر تهران و توزیع ناعادلانه آن در سطح بزرگ‌شهر تهران (بر پایه مستندات موجود در «طرح جامع شهر تهران، ۱۳۸۵»). - نبود استانداردهای محلی شده برای عرضه خدمات در بوستان‌ها. - نگهداری نامناسب از و کمبود تجهیزات و امکانات مناسب مرتبط با بوستان‌ها در بزرگ‌شهر تهران، به‌دلیل مشکلات مالی. - نبود سیستم‌های بازیابی کیفیت بوستان‌ها.
سرمایه گذاری در بوستان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود منابع مالی اختصاص داده‌شده به بوستان‌ها. - توزیع ناعادلانه بودجه و امکانات و تسهیلات مالی موجود در میان بوستان‌های مختلف بزرگ‌شهر تهران.
هماهنگی اقدامات در بوستان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - تعدد نهادهای درگیر در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های شهری و همسو نبودن و گاه متناقض بودن اهداف، سیاست‌ها و اقدامات آن‌ها. - جدایی سازوکار سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی از سازوکار اجرایی و خدمات شهری. - چندگانگی نهادهای عرضه‌کننده خدمات و فعالیت‌ها و نگهداری بوستان‌های شهری: تأمین امنیت بوستان‌های شهری بر عهده نیروی انتظامی است، سازمانی کاملاً مجزا از شهرداری تهران. فعالیت‌های فرهنگی در بوستان‌ها از طرف معاونت امور فرهنگی شهرداری تنظیم می‌شود، نگهداری آن‌ها بر عهده معاونت فضای سبز شهرداری، تعمیر زیرساخت‌هایی چون پوشش کف راه‌ها و تعمیر وسایل و تجهیزات مربوط به بوستان‌های شهری بر عهده معاونت فنی و عمرانی شهرداری است. - درگیر نبودن و مشارکت نداشتن مردم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به بوستان‌ها.
وجود سیستم‌های پشتیبان برنامه‌ریزی در بوستان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - نبود سیستمی مناسب ایجاد، تبادل و به‌اشتراک‌گذاری داده‌ها و اطلاعات بین نهادهای مختلف درگیر در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌ها. - نبود سیستم پشتیبان اطلاعات مرتبط با بوستان‌ها در بزرگ‌شهر تهران.

۳.۲.۱. نک: ۱۱۶.

ت ۱۴. ماتریس تحلیل مشکلات مدیریتی مؤثر بر شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران، مأخذ: نویسندگان (بر پایه مصاحبه‌های انجام‌شده تصمیم‌گیران شهری در نهادهای درگیر در مدیریت بوستان‌ها).

۵. جمع‌بندی پژوهش پایه و پیشنهادها

بر پایه پژوهش پایه این مقاله که مبتنی است بر بازجست نظرات مردم، از میان عوامل مورد بازجست و مؤثر بر شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، دو عامل کیفیت بوستان‌های شهری و شیوه مدیریت این فضاها، درجه اهمیت بیشتری نسبت به سایر عوامل دارند و از دیدگاه تصمیم‌سازان، نمود سیستم پشتیبان برنامه‌ریزی و پایه دانش لازم در مورد بوستان‌های شهری از عوامل مهم ناکارآمدی برنامه‌ریزی و مدیریت این فضاها است. بنا بر این تأکید و تقویت این ویژگی‌ها و در دستورکار نهادها تصمیم‌گیر، سیاست‌گذار، برنامه‌ریز، و مدیریت قرارگرفتن آن‌ها، موجب افزایش شدت استفاده از بوستان‌ها در جهت مثبت می‌شود و این به معنای دستیابی به مزیت‌های استفاده از این فضاها (با توجه به آنچه در بند ۲.۱.۲ مطرح شد) برای مردم ساکن در بزرگ‌شهر تهران - با توجه به انباشت مشکلات شهری و مشکلات روحی و جسمی در حال افزایش و کاهش میان‌کشی اجتماعی منفی در مردم و گروه‌های اجتماعی - است، که خود می‌تواند در ارتقای کیفیت محیط شهری (به‌ویژه در ابعاد کالبدی و مدیریتی) و ارتقای کیفیت زندگی افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران نقش داشته باشد. افزون بر آن، افزایش شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران راهی برای کاهش «تنش‌های شهرنشینی» و «اختلال کمبود

۴.۲.۴. مرحله چهارم: تحلیل تأثیر تغییرات محتوایی و کارکردی فضاهای عمومی بر شدت استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

بازجست تأثیر تغییرات محتوایی و کارکردی بوستان‌ها در شدت استفاده از بوستان‌های انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران (سه بوستان ملت، شهر، و بعثت) با پرسش‌هایی در زمینه دلایل استفاده نکردن یا تمایل کم به استفاده از بوستان‌ها از افراد ساکن در بزرگ‌شهر تهران - مبتنی بر پژوهش پایه این مقاله - نیز ردیابی شد (ت ۱۵). در میان سه تغییر کارکردی عمده بوستان‌ها (خصوصی شدن، کالایی شدن، تجاری شدن) در بزرگ‌شهر تهران افزایش هزینه استفاده از بوستان‌ها و گسترش تجهیزات و وسایل بازی با هزینه نسبتاً بالا، یعنی تجاری شدن بوستان‌ها در بازجست انجام‌شده، یکی از دلایل استفاده نکردن از بوستان‌ها بیان شده است. با وجود این، تأثیر آن در شدت استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، کم‌رنگ است. یعنی بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، خصوصاً نشده‌اند، استفاده از فضای مجازی در این شهر، به زیان استفاده از فضاهای عمومی و بوستان‌های شهری، گسترش نیافته‌اند. بوستان‌های عمومی بزرگ‌شهر تهران دروازه‌دار نشده‌اند و به فضاهای کنترل‌شده تبدیل نگردیده‌اند. با وجود این، ترس از وقوع جرم در بوستان‌های شهری یکی از مولع حضور در بوستان‌های شهری در بزرگ‌شهر تهران است.

شدت اهمیت (درصد)	سنججهای تحلیل	معیارهای تحلیل	زمینه بازجست
۰/۰۵	وجود مولع صریح یا ضمنی در ورود و استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران	خصوصی شدن	
۰/۱۲	تمایل به استفاده از فضای مجازی در بین شهروندان بزرگ‌شهر تهران	تجاری شدن	تغییرات ماهوی و کارکردی بوستان‌ها
۰/۲۵	هزینه خدمات ارائه شده در بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران	تغییر ماهیت بوستان‌ها	
۰/۰۹	ترس از فضای باز شهری		
۰/۱۵	ترس از وقوع جرم/ در معرض جرم قرارگرفتن در بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران		
۰/۱۲	استفاده از فضای مجازی به زیان استفاده مردم از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران		

ت ۱۵. ماتریس نشان‌دهنده اهمیت تغییرات کارکردی در شدت استفاده از سه بوستان انتخاب‌شده بزرگ‌شهر تهران، مأخذ: نویسندگان.

طبیعت» نیز هست و موجب تقویت میان‌کنش‌های اجتماعی مردم ساکن در بزرگ‌شهر تهران و روستایی با مشکلات مرتبط با استفاده از رسانه‌ها و ابزارهای الکترونیکی (در سایه گسترش ارتباطات مجازی) و گذراندن اوقات در فضاهای درسته شهری (در برابر فضاهای باز شهری) - که در بزرگ‌شهر تهران نیز در حال شکل‌گیری و گسترش است - می‌شود.

پیشنهاد این مقاله به نهادهای تصمیم‌گیر شهری، اختیار دستورکاری یکپارچه (به‌ویژه از نظر شیوه تصمیم‌گیری در مورد این فضاها)، دانش‌پایه^{۱۱۷} و مبتنی بر مدل اجتماع‌پایه در مدیریت این فضاها (با توجه به آنچه در بند ۲.۳.۳ مطرح شد) است یعنی راه‌اندازی سیستم و سازوکاری مناسب‌سازی‌شده برای «مدیریت دانش» و اطلاعات شهری مرتبط با بوستان‌ها و فضاهای سبز عمومی شهری در یک سیستم فراگیر «مدیریت

دانش» شهری و دریافت «دانش ضمنی» از مردم و اجتماعات، در جایگاه قسمتی از یک سیستم پشتیبان برنامه‌ریزی، مدیریت، و تصمیم‌گیری. افزون بر این موارد، در چارچوب پیشنهادشده در این مقاله بر تنظیم، به‌کارگیری، و مدیریت اجرای دستورکار راهبردی از سوی مراجع تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار شهری در استفاده از بوستان‌های شهری، برای دستیابی به اهدافی از پیش تنظیم‌شده و مبتنی بر «دانش ضمنی» جامعه و استفاده از منابع و روش‌ها و زمان مورد نیاز برای دستیابی به آن اهداف، تأکید می‌شود. چنین بسته یا دستورکار راهبردی (به صورتی که در بند ۳.۱ معرفی شد) و مناسب‌سازی‌شده برای بزرگ‌شهر تهران (با توجه با یافته‌های بند ۴)، می‌تواند دارای عناصر راهبردی باشد که در «ت ۱۶» نشان داده شده است.

ت ۱۶. ماتریس نشان‌دهنده بسته راهبردی پیشنهادی برای بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران، مأخذ: نویسندگان.

جهت‌گیری راهبردی	
هدایت به سوی سیاست‌گذاری یکپارچه	یکپارچه بودن
هدایت یکپارچه و هماهنگ اقدامات برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌ها	یکپارچه بودن
جذب و افزایش منابع	یکپارچه بودن
دانش‌پایه کردن سیستم برنامه‌ریزی بودن	دانش‌پایه بودن
درگیر کردن اجتماع	اجتماع-پایه بودن
توجه به زمینه محلی	توجه به زمینه محلی

راهبردهای مناسب‌سازی شده برای بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران

{بر پایه چارچوب نظری در بند ۲، بحث در مورد یافته‌های بازجست در بند ۴ و چارچوب پیشنهادی در بند ۳}

- طراحی و ایجاد چارچوب سیاست‌گذاری یکپارچه و چشم‌اندازی مشترک در زمینه بوستان‌های شهری میان سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، مدیران شهری و شهروندان بزرگ‌شهر تهران.

- طراحی و ایجاد چارچوب برای ترویج ارزش و نقش بوستان‌ها در دستیابی به اهداف جامعه، به‌ویژه هدف پایداری میان سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، مدیران شهری و نیز شهروندان بزرگ‌شهر تهران، در زمینه اهداف و راهبردهای مرتبط با مشارکت و همکاری.

طراحی و تولید چارچوبی کلیت‌باور و یکپارچه در راستای اهداف و زمینه‌های راهبردی زیر:

- نگه‌داشت، گسترش، ارتقای کیفیت، دسترسی و استفاده از بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران از سوی تصمیم‌گیران شهری.

- حصول اطمینان از کیفیت و بازبینی کیفیت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران.

- حصول اطمینان از برآورده‌شدن نیازهای مردم توسط شبکه بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران.

طراحی و تولید چارچوبی برای پیشینه‌کردن جذب منابع مالی (بخش خصوصی، عمومی و داوطلب) برای پشتیبانی از ارتقای کیفیت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران.

- ایجاد و راه‌اندازی سیستم پشتیبان اطلاعات مرتبط با بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران و یکپارچه‌شده با سیستم پشتیبان اطلاعات شهری.

- طراحی و تولید چارچوبی برای دریافت «دانش ضمنی» از مردم، اجتماعات و دست‌اندرکاران در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران.

طراحی و تولید چارچوبی برای مشارکت گروه‌های داوطلب و استفاده‌کنندگان با اجتماعات استفاده‌کننده در برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران.

ضرورت توجه به نیازهای ویژه محلی در تنظیم راهبردهای مدیریتی محلی در برنامه‌ریزی و مدیریت بوستان‌های بزرگ‌شهر تهران.

- Chiesura, A. "The Role of Urban Parks for the Sustainable City", in *Landscape and Urban Planning*, No. 68 (2004), pp. 129- 138.
- Daneshpour, Z. & A. Mahmoudpour. "Exploring the People's Perception of Urban Public Parks in Tehran", in *REAL CORP*, 2009.
- Daneshpour, Z. & V. Ebrahimi & A. Mahmoudpour. "A Knowledge Management Framework for Integrated Policy-making in Tehran", in *Knowledge Cities World Summit Conference (KCWS)* 2013.
- Davoudi, S. & L. Porter. "Resilience: A Bridging Concept or a Dead End?", in *Planning Theory & Practice*, No. 13 (2) (2012), pp. 299- 333.
- DEFRA. *Green Infrastructure Partnership*, 2012. <http://sd.defra.gov.uk/tag/green-infrastructure>. Accessed in 2014/01/31.
- Dunnett, N. & C. Swanwick & H. Woolley. *Improving Urban Parks, Play Areas and Green Spaces*. Department of Landscape, London: University of Sheffield. Department for Transport, Local Government and the Regions, 2002.
- Fuller, R. A., et al. «Psychological Benefits of Greenspace Increase with Biodiversity», in *Biol. Lett.* Vol. 3 No. 4 (2007), pp 390- 394.
- Gehl, J. & L. Gemzøe. *Public Spaces Public Life*, Copenhagen: The Danish Architectural Press, 1996.
- Glaeser, E. & J. Kolkko & A. Seiz. "Consumer City", in *Journal of Economic Geography*, Oxford University Press, 1(1) (2001), pp. 27- 50.
- Grahn, P. & U.A. Stigsdotter. "Landscape Planning and Stress", in *Urban Forestry & Urban Greening*, 2 (1) (2003), pp. 1- 18.
- Kaplan, R. & S. Kaplan. *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*, New York: Cambridge University Press, 1989.
- Kaplan, S. "The Restorative Benefits of Nature: Toward an Integrative Framework", in *Journal of Environment and Psychology*, 15 (1995), pp. 169- 182.
- Koresawa A. & J. Konvitz. "Towards a New Role for Spatial Planning", in *OECD*, 2001, pp. 11- 30
- دانشپور، ز. «معرفی رهیافت گام به گام مشکل‌یابی- مشکل‌گشایی، پیشنهادی مفصلی برای آزمون شیوه تدبیرشده مشکل‌یابی در تهران»، در نشریه هنرهای زیبا، ش ۳۶ (زمستان ۱۳۸۷)، ص ۵- ۱۶.
- وزارت مسکن و شهرسازی، «طرح راهبردی- ساختاری (جامع) شهر تهران ۱۳۸۶»، مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- Abdulkarim, D. *Experts' Evaluations of the Production and Use of Public Spaces in Amman, Jordan*, Thesis submitted to Division of Research and Advanced Studies of the University of Cincinnati, 2004.
- Akkar Eran, Z. «Public Spaces of Post-Industrial Cities and their Changing Roles», in *METU JFA*, 24 (1) (2007), pp. 115- 137.
- Banerjee, T. «The Future of Public Spaces: Beyond Invented Streets and Reinvented Places», in *Journal of the American Planning Association*, 67 (1) (2001), pp. 9- 24.
- Beer, A.R. "Urban Greenspace and Sustainability", in van der Vegt, et al. (Eds.), *Proceedings of a PRO/ECE-Workshop on Sustainable Urban Development: Research and Experiments*, The Netherlands: Dordrecht, November 1993.
- Borja, J. *Citizenship and Public Space*, 1998. Available at: <http://www.publicspace.org>.
- Briggs, Xavier de Souza. *Community Building: The New (and Old) Politics of Urban Problem-Solving*, School of Government, Harvard Univ., Faculty Research Working Paper Series. Harvard, 2002.
- Carmona, M. "Contemporary Public Space, Part Two: Classification", in *Journal of Urban Design*, 15 (2) (2010), pp. 157- 173.
- _____ . *Living Places: Caring for Quality. The Bartlett School of Planning*, London: UCL Office of the Deputy Prime Minister, 2004.
- Carmona, M. & T. Heath T. Oc & S.Tiesdell. *Public Places Urban Spaces: The Dimentions of Urban Design*, Architectural press, 2003.
- Carmona, M. & C. Magalhaes & L. Hammond. *Public Space the Management Dimentional*, Routledge, 2008.
- Carr, S. & M. Francis & L.G. Rivlin & A.M. Stone. *Public Space*, New York: Cambridge University Press, 1995.

Development", in *N-AERUS: Urban Knowledge in Cities of the South*, 2001, pp. 341- 354.

PPS. *Project for Public Space*. "Place Making with Project for Public Spaces", 2000, available at: www.PPS.org.

PPS. *Project for Public Space*. "Place Making with Project for Public Spaces", 2008, available at: www.PPS.org.

Pretty, J. & M. Griffin & M. Sellens & C. Pretty. «Green Exercise: Complementary Roles of Nature, Exercise and Diet in Physical and Emotional Well-being and Implications for Public Health Policy», in *CES Occasional Paper (Colchester: University of Essex)*, (2003).

Proctor, T. *Creative Problem Solving for Managers, Developing Skills for Decision-making and Innovation*, London & New York: Routledge, 2005.

Rubenstein-Montano, B. "A Survey of Knowledge-Based Information Systems for Urban Planning: Moving Towards Knowledge Management", in *Computers, Environment and Urban Systems*, 24 (2000), pp. 155- 172.

Scottish Executive Central Research Unit (SECRU). "Rethinking Open Space, Open Space Provision and Management: A Way Forward", A Report for the Scottish Executive Central Research Unit. Edinburgh, 2001.

Silhanova, V. «Public Spaces as an Indicator of the City Health», in International Conference for Integrating Urban Knowledge & Practice Gothenburg, Sweden. May 29 – June 3, 2005.

Spocter, M. *The 'SILENT' Privatisation of Urban Public Space: In Capetown, 1975-2004*. A mini-thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of MA in the Faculty of Arts, University of the Western Cape, 2005.

Thompson, C.W. «Urban Open Space in the 21st Century», in *Landscape and Urban Planning*, 60 (2002), pp. 59- 72.

Ulrich, R.S. «Natural Versus Urban Scenes: Some Psychophysiological Effects», in *Environment and Behavior*, Vol. 13, No. 5 (1981), pp. 523- 556.

UNDP. *2007. Knowledge Management Toolkit: for the Crisis Prevention and Recovery Practice Area*, 2007, in <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/p%26i%20to%20post.pdf>.

Lefebvre, H. *The Production of Space*, Translated by D. Nicholson-Smith, Blackwell: Oxford, 1984.

Lennard, Suzanne H. Crowhurst and Henry L. Lennard.. "Urban Space Design and Social Life"; in Farmer, Ben and Louw, Hentie (Eds.), *Companion to Contemporary Architectural Thought*, New York: Routledge, 1993.

Louv, R. *Last Child in the Woods*, New York: Algonquin Books, 2008.

Madanipour, A. *Public and Private Spaces of the City*, London: Routledge, 2003

Madden, D.J. "Revisiting the End of Public Space: Assembling the Public in an Urban Park", in *City & Community*, 9 (2) (2010), pp. 187- 207.

Maruanti, T & I. Amit-Cohen. «Open Space Planning Models: A Review of Approaches and Methods», in *Landscape and Urban Planning*, 81(1-2) (2007), pp. 1- 13.

McAvoy, L.H. & C. Schatz, & D.W. Lime. "Cooperation in Resource Management: A Model Planning Process for Promoting Partnerships between Resource Managers and Private Service Providers", in *Journal of Park and Recreation Administration*, 9 (4) (1991), pp. 42- 58.

Minton, A. *The Privatisation of Public Space*, 2013 www.rics.org. Accessed in 2013.02.19.

Mitchell, D. "The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public Democracy", *Annals of the Association of American Geographers*, 85 (1) (1995), pp. 33-108.

Montero, A.M.I. *Factors that Influence the Social Life and Vitality of Public Open Spaces in Maracaibo- Venezuela*, Thesis Submitted to the Graduate Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University in Partial Fulfillment of the Degree of Master of Landscape Architecture, 2001.

Olsson, L. *Planning and Design of Public Space: Revitalization of Public Space in La Florida, Guatemala City: Programme of Spatial Planning*. Blekinge Institute of Technology, 2002.

Pfeffer, K. & J. Baud & E. Denis & D. Scott & J. Sydenstricker-Neto. "Spatial Knowledge Management Tools in Urban

Information Era, in Tan Yigitcanlar and Koray Velibeyoglu and Scott Baum (Eds), *Information science reference, Hershey, New York*, 2008.

Woolley, H. *Urban Open Spaces*, London: Spon, 2003.

Urban Green Spaces Task force. *Green Spaces, Better Places*, London: DTLR, 2002.

Van Wezemael, J. E. "Knowledge Creation in Urban and Knowledge Environment", *Knowledge-Based Urban Development: Planning and Applications in the*

